Batxillerat d’Arts Plàstiques, Imatge i Disseny
Institut Poeta Maragall, Barcelona
Matèria: Volum
Tema: L’escultura abstracta
Professor: Abel Figueres

L’escultura abstracta (I)

Primera part del segle XX

(Aquest PowerPoint està pensat concretament per il·lustrar, acompanyar i completar la programació i els dossiers d’apunts de la matèria de Volum del Batxillerat d’Arts Plàstiques, Imatge i Disseny. Però també pot servir per a qualsevol estudiant o persona interessada en el coneixement de l’art en general i en el de l’escultura en particular).

L’escultura abstracta

L’escultura abstracta

L’escultura abstracta

L’escultura abstracta

L’escultura abstracta

Imatge del taller de Brancusi

- Per a començar a parlar de l’escultura abstracte cal primer plantejar el concepte d’abstracció i apropar-se a les principals tendències i tipologies de l’art abstracte.

Què és l’art abstracte?

- L’**abstracció** o **art abstracte** és un terme o concepte que es pot aplicar, en el sentit més ampli, a **qualsevol tipus d’art que no representi objectes que es poden reconèixer a simple vista**. Però, sovint, s’aplica més concretament a aquelles formes d’expressió del segle XX en què s’abandona la concepció tradicional de l’art com a imitació de la natura.
- L’art abstracte modern, el de les anomenades ***avantguardes històriques*** del segle XX, s’ha desenvolupat en molts “ismes” entre els que es poden citar, per exemple, el suprematisme, el constructivisme, el cubisme, el neoplasticisme, el minimalisme, l’informalisme, l’expressionisme abstracte, l’*op art*, etc.

Tendències bàsiques de l’art abstracte

A l’art abstracte modern es poden reconèixer unes tres tendències principals basades en:

1) **la reducció** de les aparences naturals a formes radicalment simplificades (com, per exemple, en el cas de Constantin Brancusi)

Obres de Constantin Brancusi

2) **la construcció** d'obres o d'objectes d'art **a partir de formes bàsiques no figuratives** (com en el cas de Kasimir Malèvitx)

Pintura suprematista de Malèvitx

Arquitecton de Malèvitx

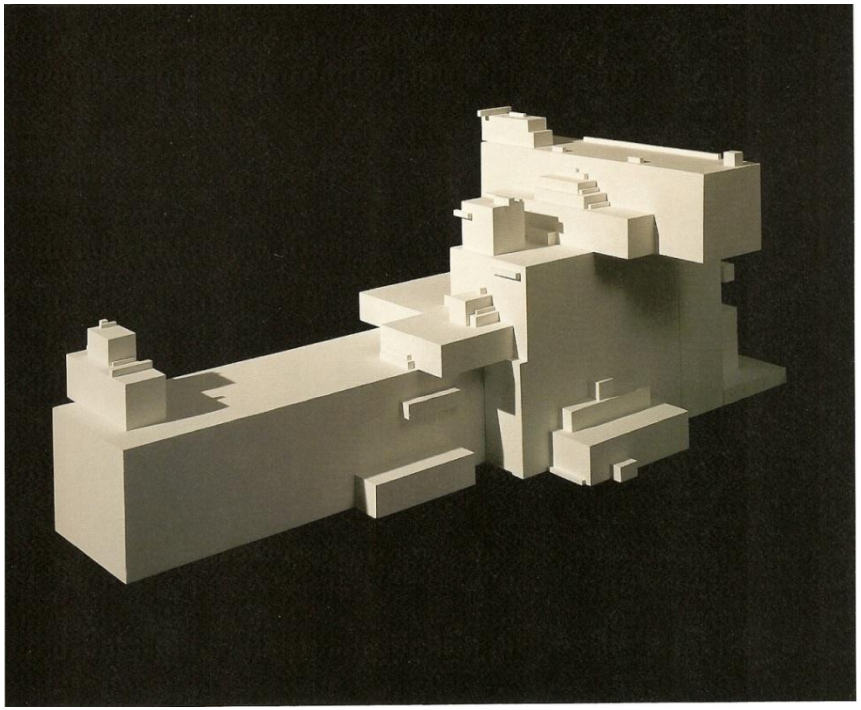

3) **l'expressió lliure i espontània** dels artistes (com ara en l'*action painting* de Jackson Pollock, etc).

Pintures de Jackson Pollock realitzades amb la tècnica de l'*action painting*

Els primers artistes abstractes

Habitualment s’atribueix a **Kandinski** el fet d’haver realitzat, cap el 1910, la primera pintura considerada completament abstracte o no figurativa.

El pintor txec **Kupka** i altres artistes van passar del cubisme a l’abstracció no figurativa a París, cap el 1913. Més o menys per la mateixa època, **Malèvitx** va desenvolupar el suprematisme a Rússia.

El grup *De Stijl* es va formar als Països Baixos cap el 1917, el seu membre més destacat era **Mondrian,** un altre dels pioners de l’art abstracte.

A partir dels anys trenta, l’abstracció, d’una manera o altra, va ser una de les característiques predominants en els estils artístics de l’art occidental del segle XX.

Tipus d’abstraccions

Entre les diferents tipologies d’abstraccions podem citar:

- **l’abstracció lírica**

  autors destacats: Wassili Kandinski, Robert i Sònia Delaunay, Frank Kupka ...

- **l’abstracció geomètrica**

  autors destacats: Piet Mondrian, Fernand Léger, Kasimir Malèvitx, Vladimir Tatlin, Aleksandr Ródtxenko, El Lissitzki, László Moholy-Nagy, Josef Albers ...

-**L’abstracció biomòrfica**

  autors destacats: Jean Arp, Joan Miró, Alexander Calder ...

L’escultura abstracta (I)

Els moviments avantguardistes soviètics de començaments del segle XX

Suprematisme

Constructivisme

El Suprematisme

Moviment d’art abstracte rus fundat per Kasimir Malèvitx al voltant de 1915. Va sorgir paral·lelament al *Constructivisme* i promovia una abstracció que cercava representar un univers ideal sense objectes.

El Suprematisme rebutjava l’art convencionalment establert i cercava la pura sensibilitat a través de l’abstracció geomètrica.

Les pintures suprematistes de Malèvitx van ser unes de les obres més radicalment abstractes i pures que es coneixen i es limitaven a la representació de formes geomètriques bàsiques com ara el quadrat, el rectangle, el cercle, la creu i el triangle.

Malgrat que els seus successors directes a Rússia van tenir una importància menor, Malèvitx i les seves idees suprematistes van tenir una gran influència en el desenvolupament de l’art i del disseny a Occident.

Kasimir Malèvitx

Kíev,1878 –
Sant Petersburg, 1935

Artista, pintor i dissenyador ucrainés que va ser, juntament amb Mondrian, **el precursor més important de l'art abstracte geomètric.**

Va començar a pintar en un estil postimpressionista però cap el 1912 ja pintava temes rústics en un estil "tubular" similar al de Leger i feia uns quadres en què combinava la fragmentació formal del cubisme amb la multiplicació i la superposició de les imatges característiques del futurisme (*L'afilador de ganivets*, 1912).

Després, Malèvitx **va fundar el moviment suprematista** que va conduir l'art abstracte a la simplificació geomètrica més radical que mai s'hagués fet fins aleshores.

Les pintures de Malèvitx anteriors al suprematisme

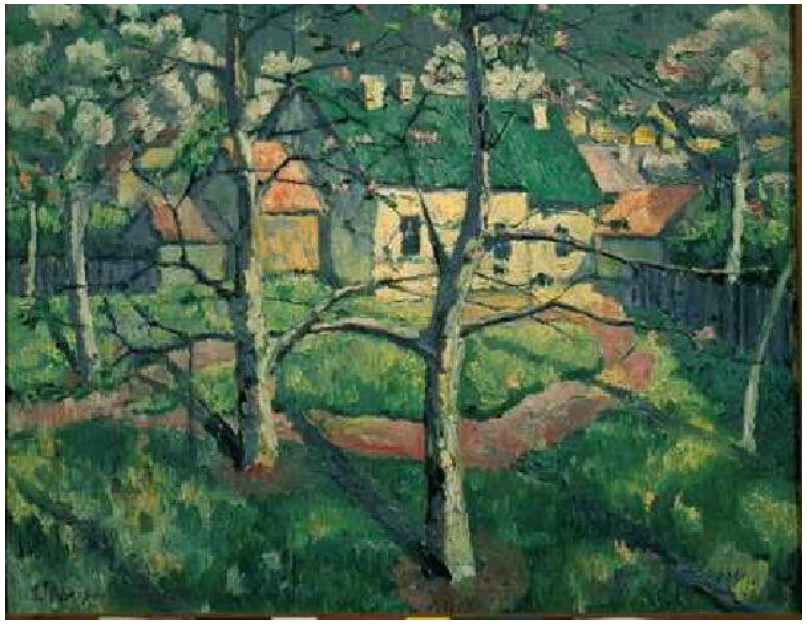

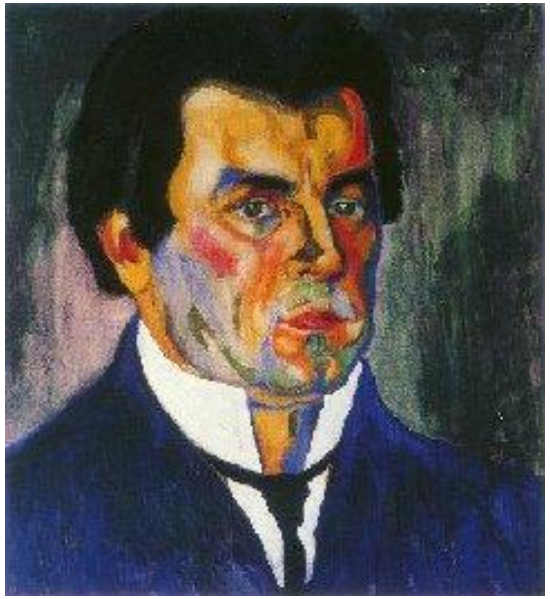

Malèvitx; ***Llenyataire***, c 1911, oli sobre tela, 94 x 71’5 cm, Stedelijk Museum, Amsterdam. Característic quadre sobre temes de la vida rural pintat en un estil “tubular”, d’influència cubista, similar a la manera de pintar de Léger.

Malèvitx; ***L’afilador de ganivets***, 1912, oli sobre tela, 79’5 x 79’5 cm. Pintura en la que es pot observar com l’autor combina característiques del cubisme i del futurisme.

Els elements fonamentals del suprematisme de Malèvitx

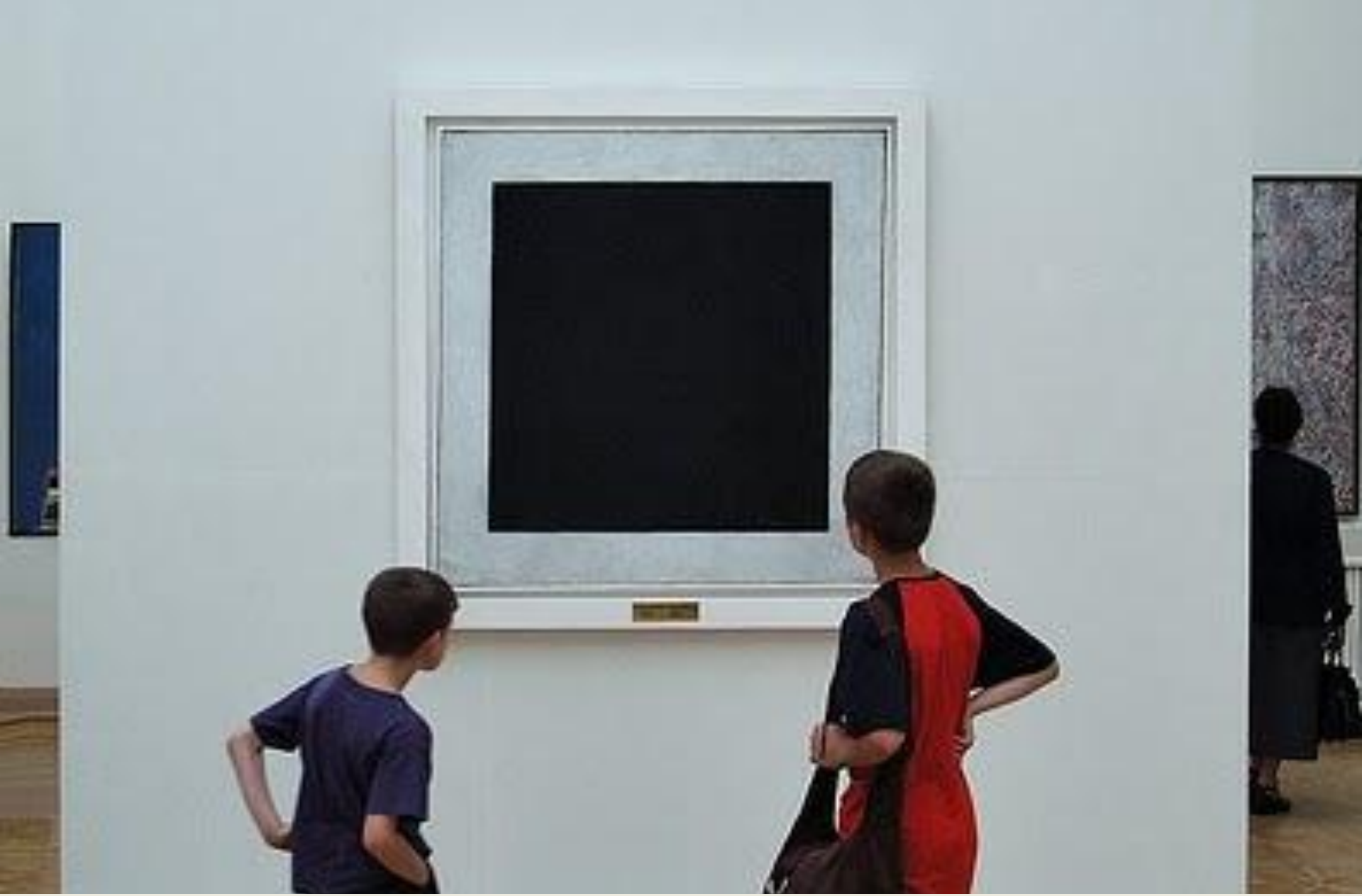

Kasimir Malèvitx; ***Quadrangle,*** també anomenat ***Quadrat negre sobre fons blanc***, 1914-1915 (hi ha altres versions el 1923 i 1929), oli sobre tela, 79’5 x 79’5 cm, Galeria Tretiakov, Moscou, Rússia.

A partir dels elements bàsics (quadrat, cercle, etc), les pintures “suprematistes” de Malèvitx evolucionen progressivament, es mouen i es desenvolupen per l’espai i adquireixen altres colors i formes derivades fins assolir un grau més alt de complexitat.

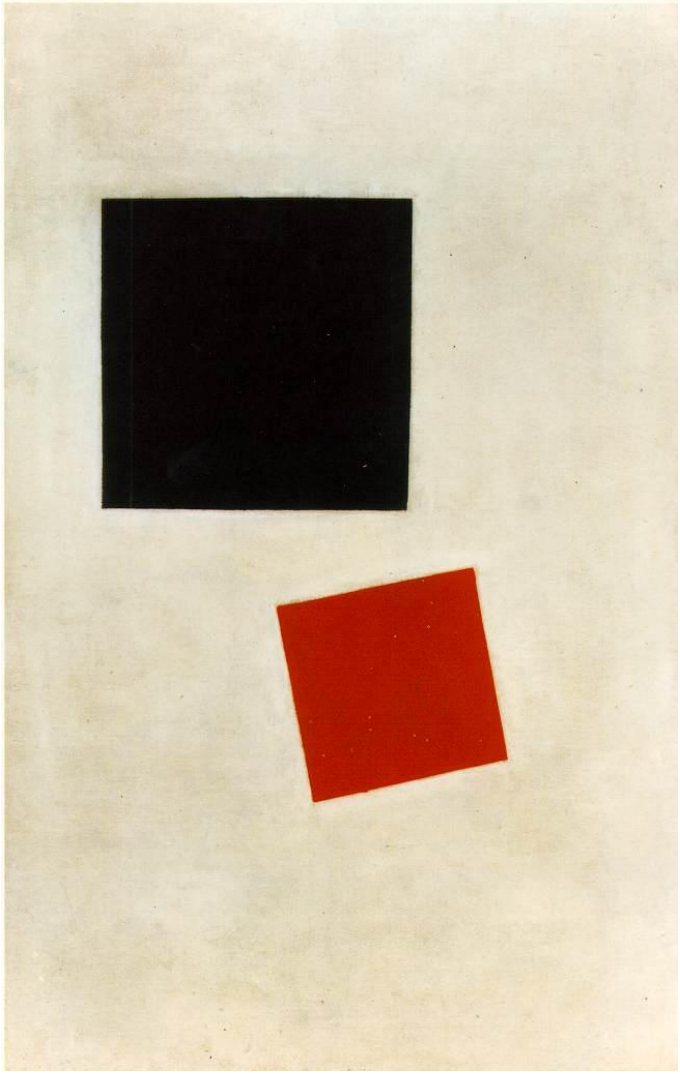

Quadrat negre i quadrat vermell, 1920?, oli sobre tela, 82’7 x 58’3 cm

Pintures suprematistes de Malèvitx

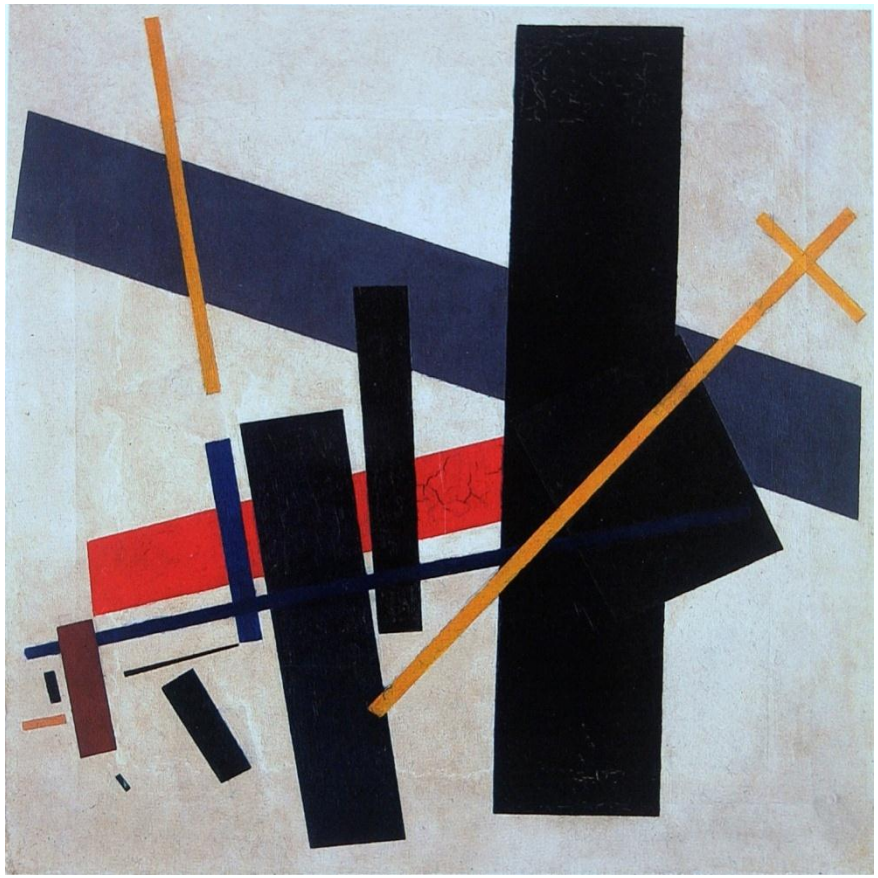

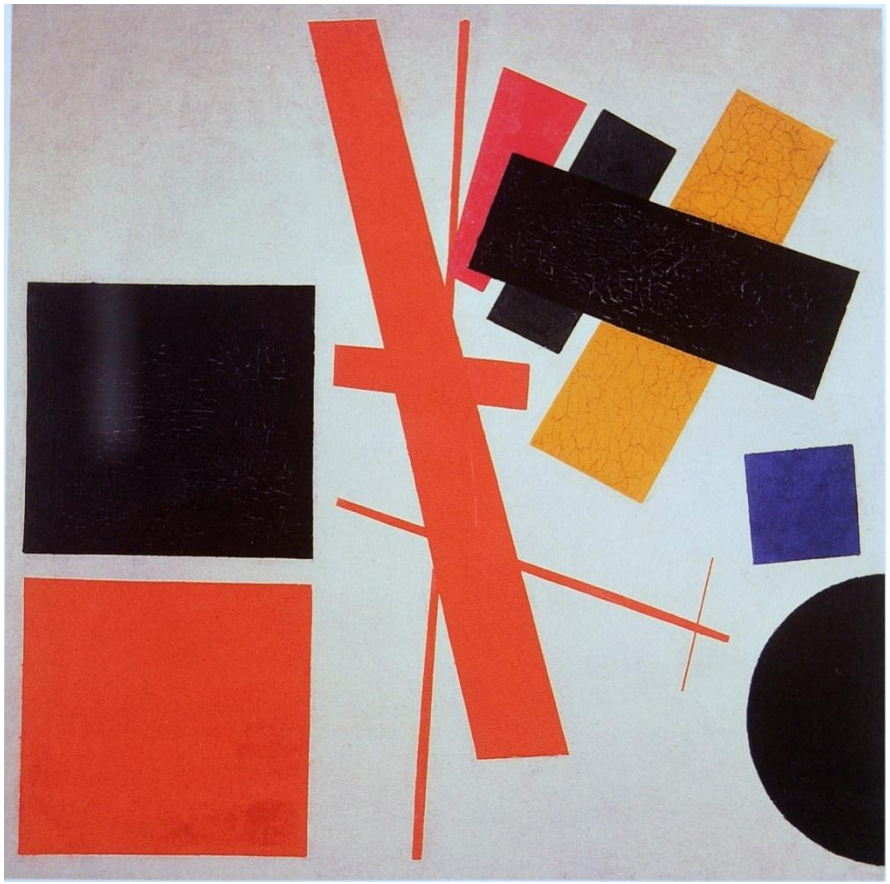

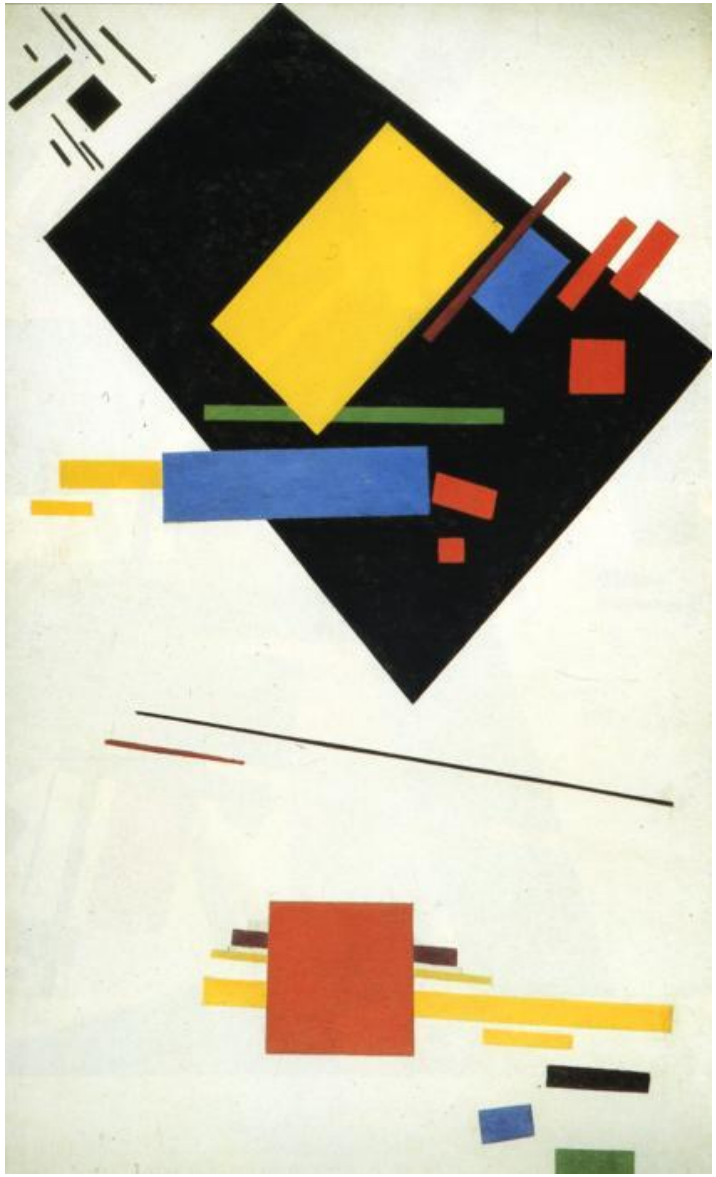

Kazimir Malèvitx; ***Suprematisme,*** 1915, oli sobre tela

Kazimir Malevich - *Suprematismo*
1915, Oil on canvas, 87,5 x 72 cm.

Els “*arquitectons” de Malèvitx*

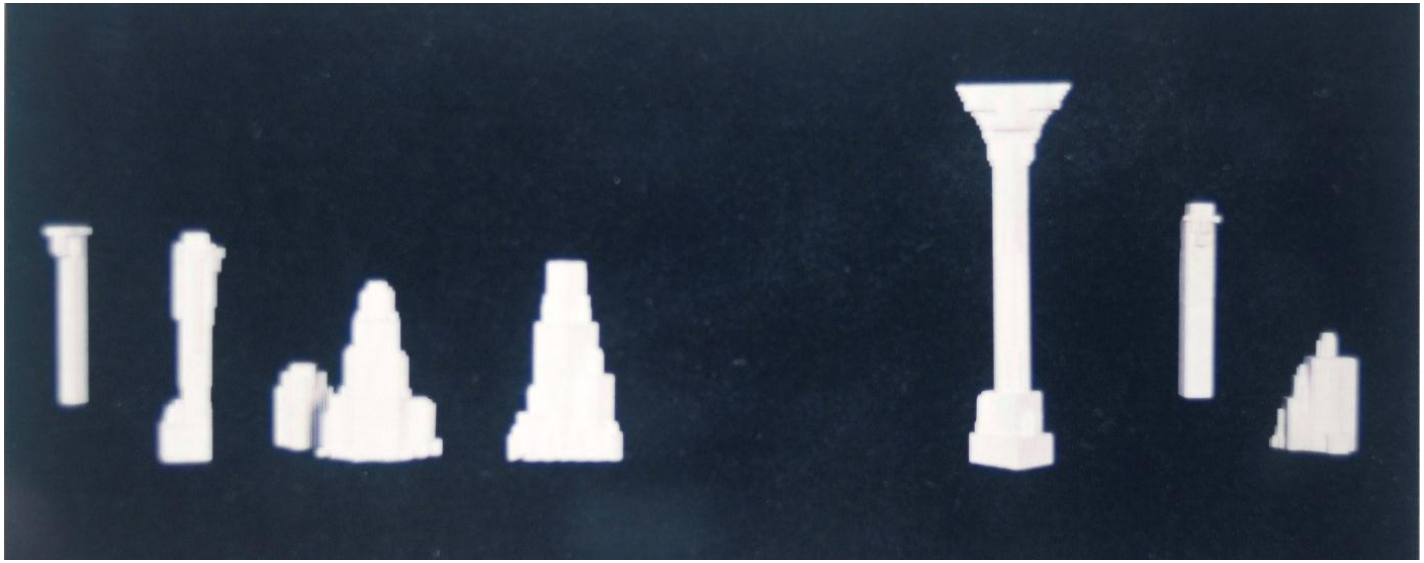

A partir de 1923, a Petrograd, Malèvitx realitza, amb l’ajut dels seus alumnes, unes obres més o menys escultòriques i tridimensionals que denomina **“<u>arquitectons</u>”** (del grec *architektonia*, arquitectura).
Es tracta d’unes peculiars construccions blanques fetes amb guix que semblen aparentment maquetes i estan integrades per molt diversos **elements derivats del cub o hexaedre** que es juxtaposen i se superposen verticalment o horitzontalment fins a formar construccions més complexes.

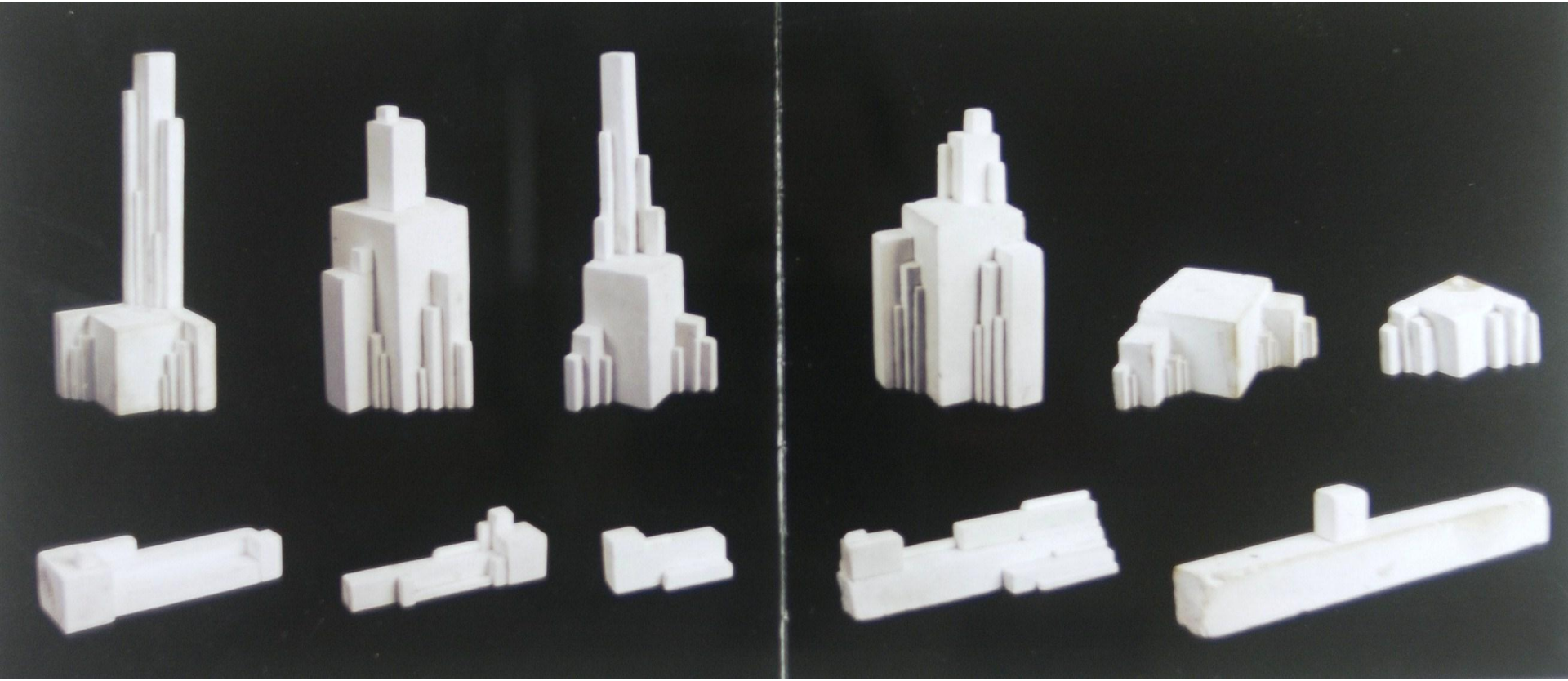

Els ***arquitectons*** es poden classificar en **dos grans grups o sèries –una d'horitzontal i una altra de vertical-**. En totes elles, malgrat les aparences, es pot descobrir el **rebuig de la simetria estricta i rígida**.

Es tracta d'obres tridimensionals que fan referència a una peculiar **"arquitectura" visionària, utòpica, mística i veritablement artística.**

Però els *arquitectons* no tenen portes ni finestres, ni espai interior, ni cap altra element funcional característic de l'arquitectura convencional; per això, **no poden ser considerats com maquetes d'arquitectura.**

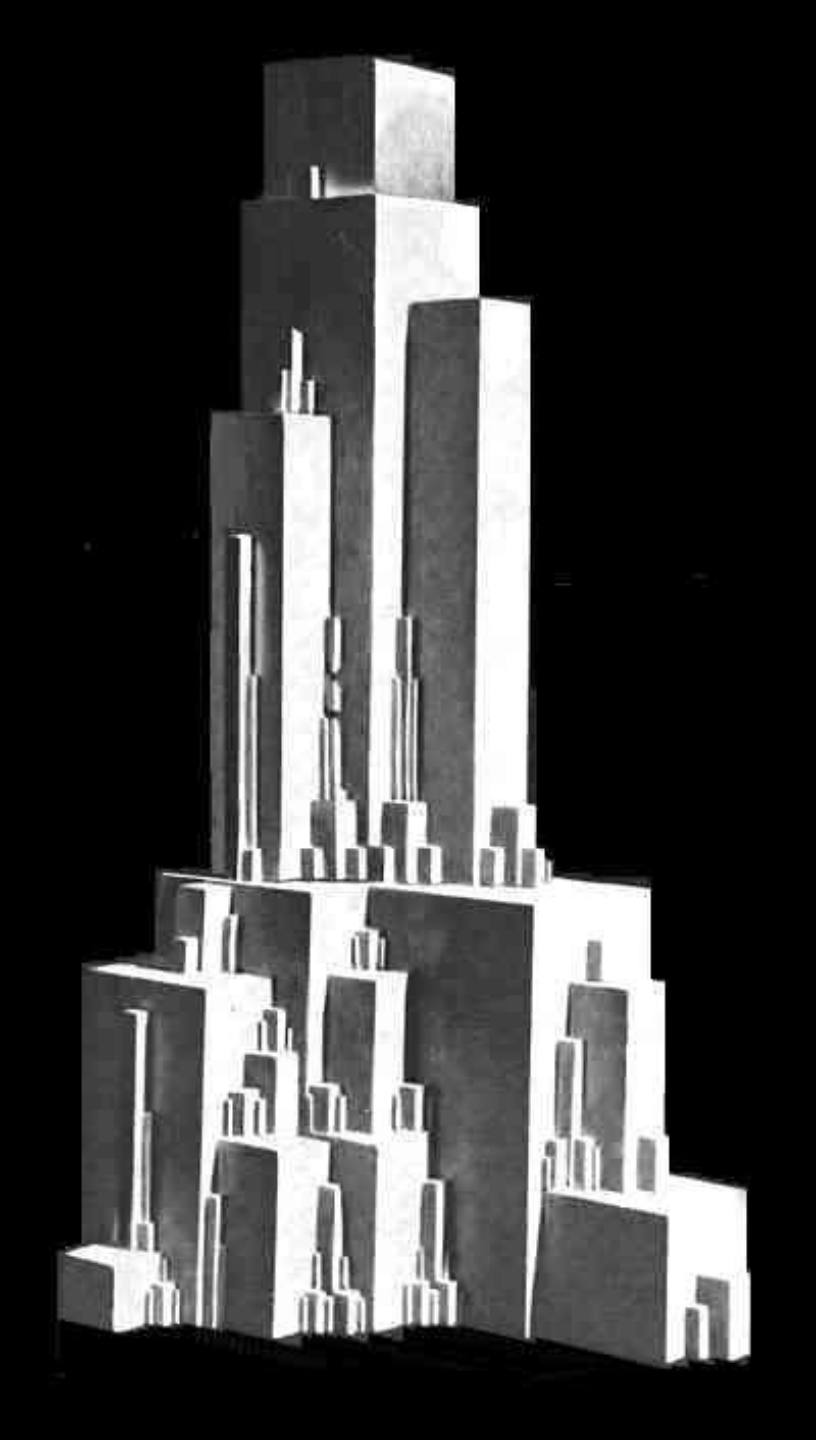

Malèvitx posa al seus *arquitectons* noms certament enigmàtics: *Alfa, Beta, Gota, Zeta, Lukka,* etc.

Alfa podria designar el punt o principi inicial fundador de l'*arquitectònia;* ***Beta*** ha estat interpretat pels investigadors com una referència a Betlem; ***Gota*** és potser una referència a la verticalitat de les construccions gòtiques; ***Zeta*** faria al·lusió a l'atleta tebà Zetos, que transporta damunt de les seves espatlles les pedres necessàries per a la construcció de la ciutat; ***Lukka*** (una columna) recordaria els obeliscs egipcis de Luxor; etc.

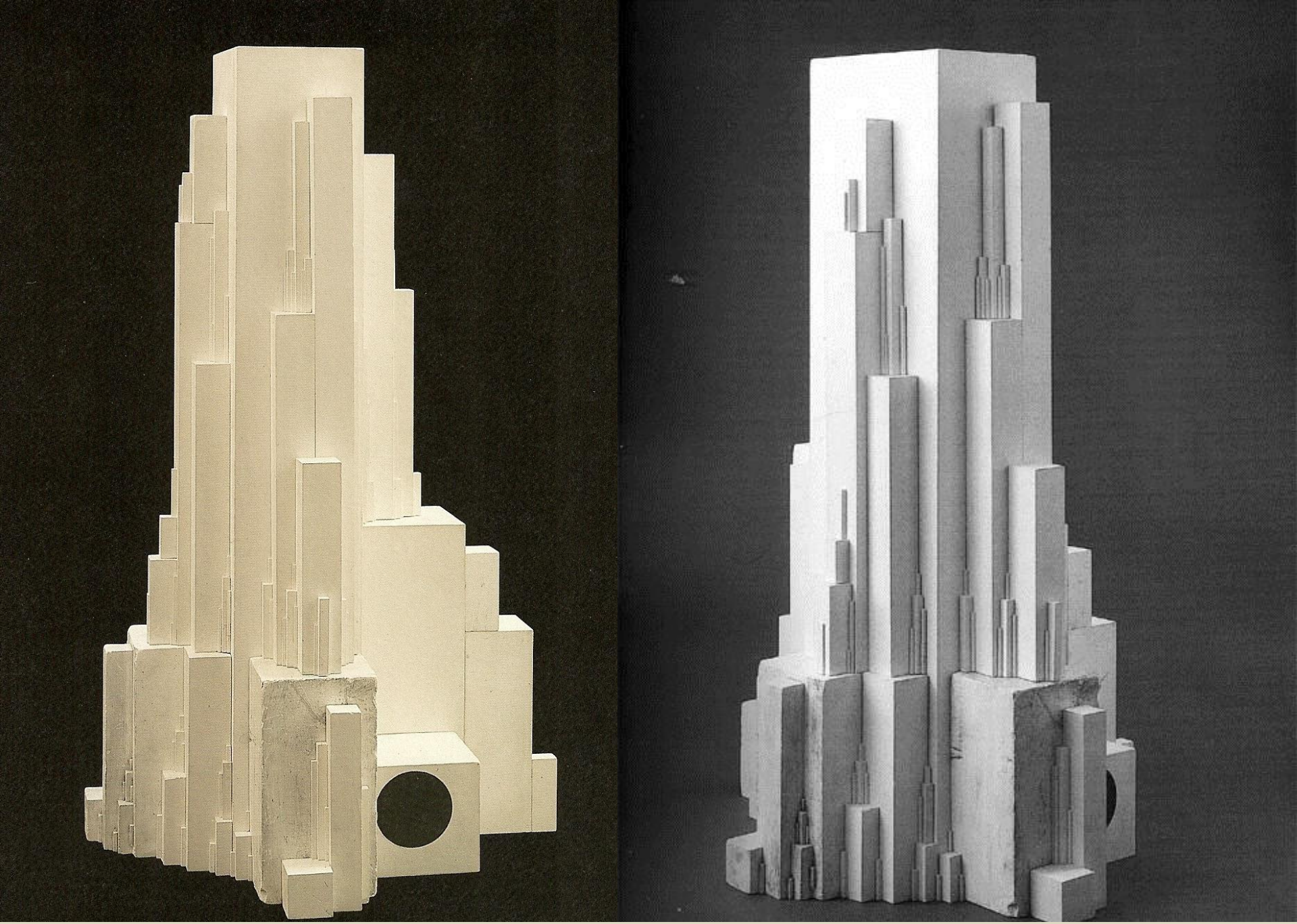

Arquitecton Gota, mitjans anys vint, guix, 85’3 x 56 x 52’5, Museu Estatal Rus, Sant Petersburg

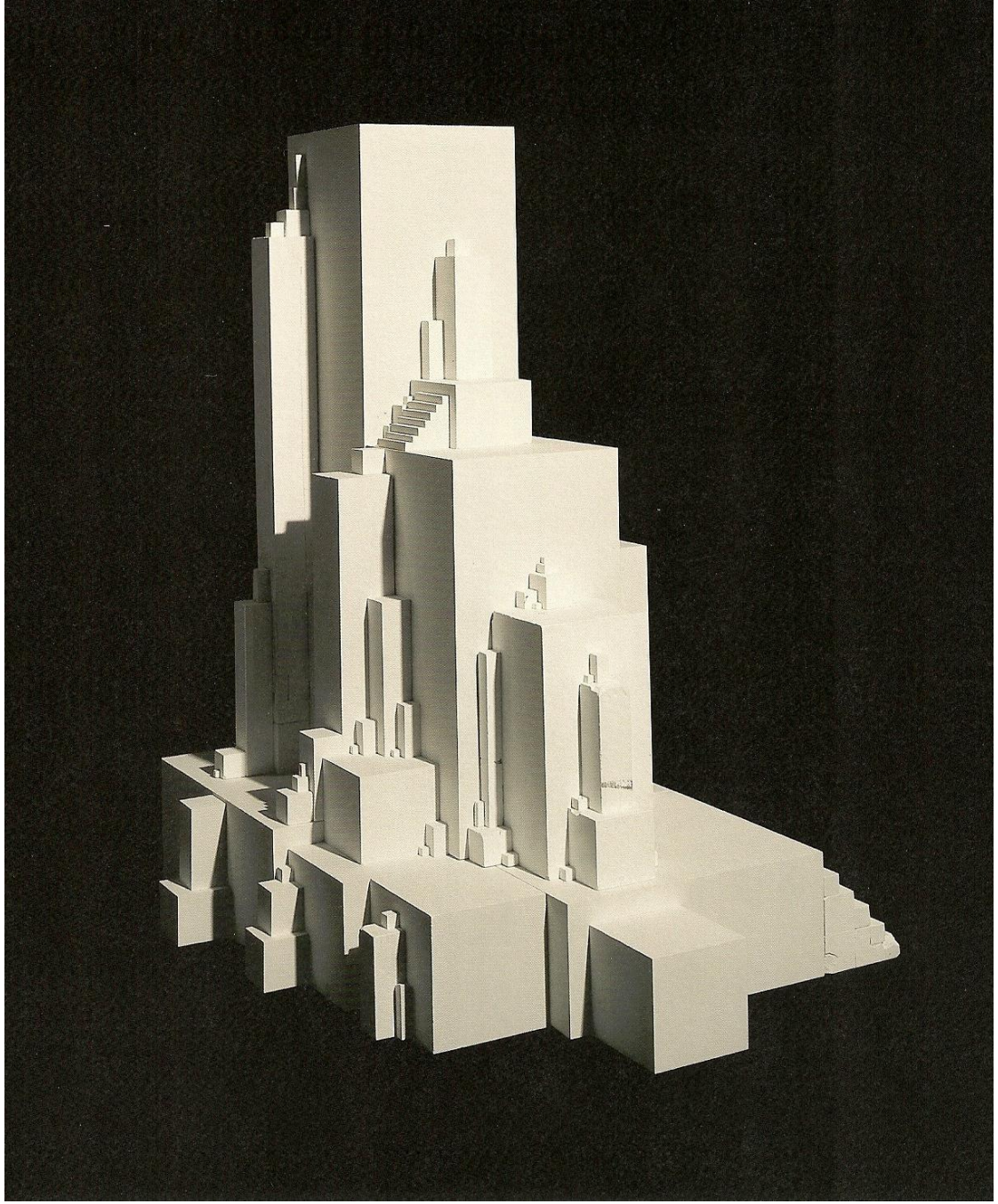

Zeta, anys vint, guix, 79’4 x 56’7 x 71’4 cm. Centre Georges Pompidou, París.

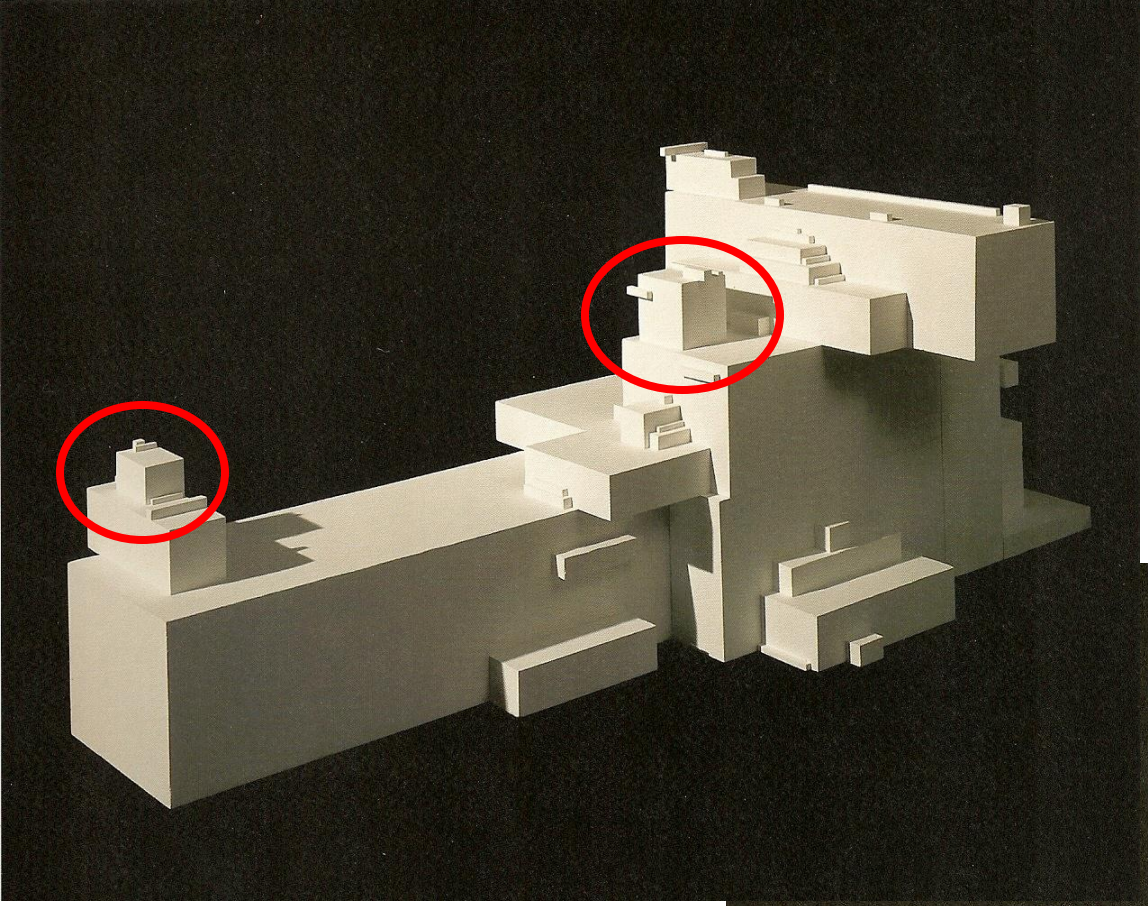

El cub o hexàedre és el mòdul bàsic a partir del qual l'autor, a través de diferents juxtaposicions, multiplicacions, derivacions o superposicions arriba a les formes finals dels *arquitectons.*

Arquitecton Alfa, 1920, guix, 31'5 x 80'5 x 34 cm. Museu Estatal Rus, Sant Petersburg.

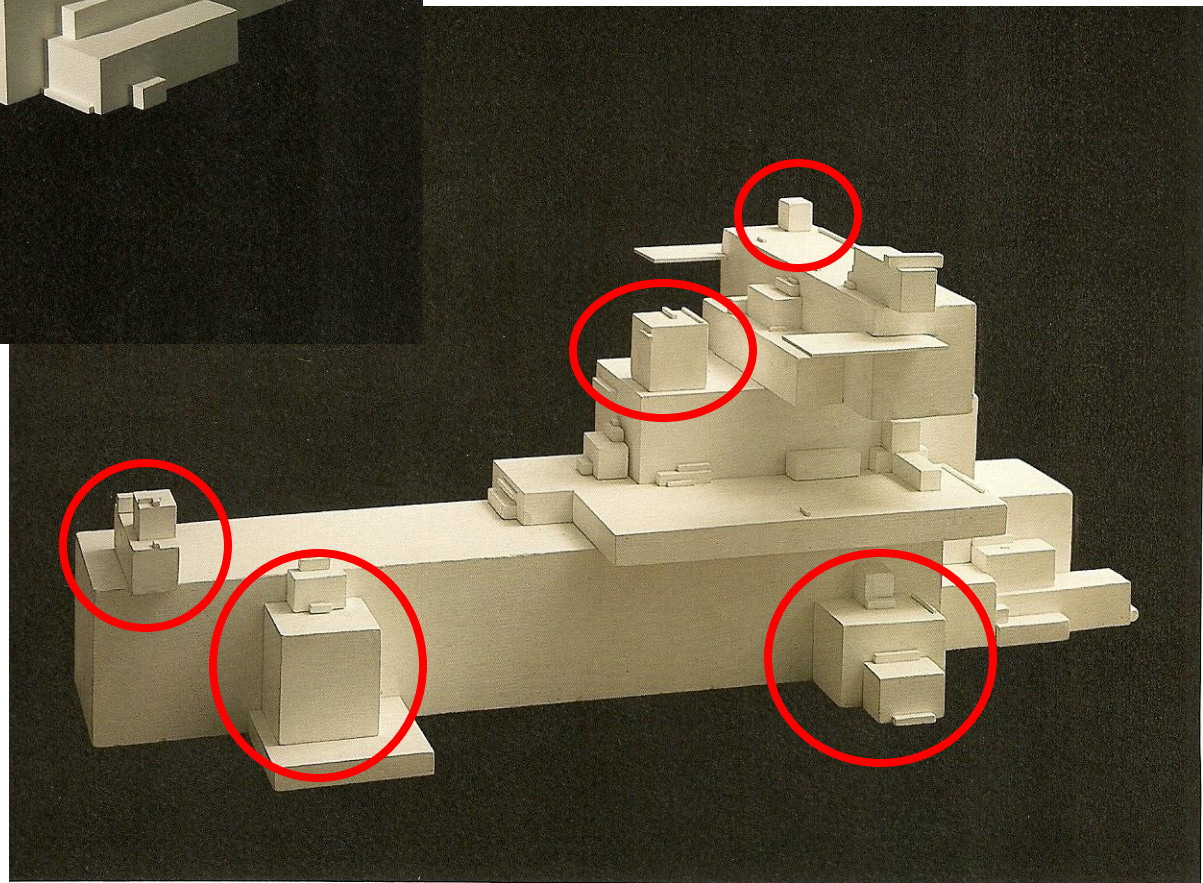

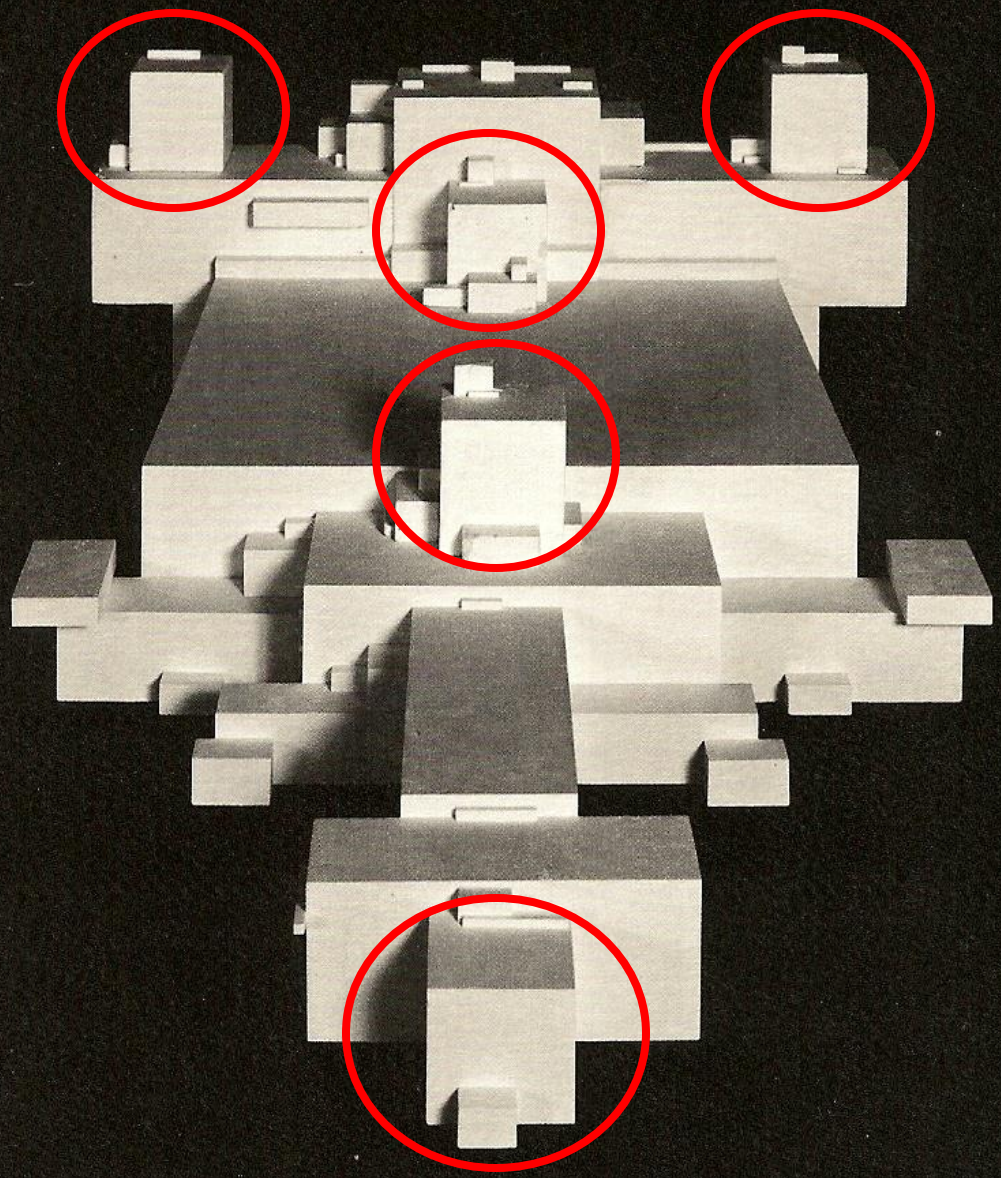

Arquitecton Beta, anys vint, guix, 27’3 x 59’5 x 99’3, Centre Georges Pompidou, París

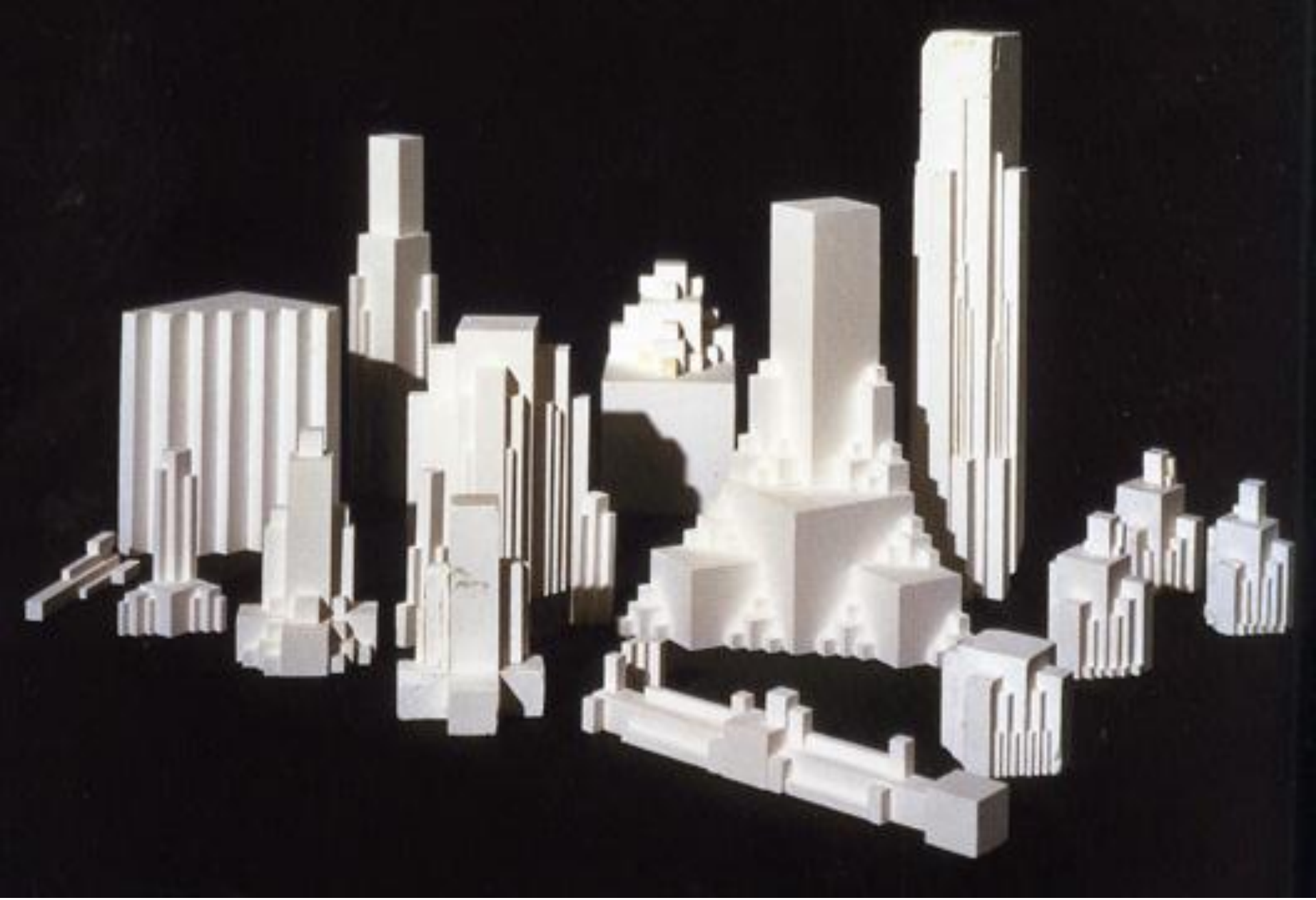

Diferents tipologies d’arquitectons i diversos estats del seu procés de creació

El Constructivisme

Moviment d'art abstracte i geomètric rus que va fundar **Vladimir Tatlin** cap el 1913. Després s'hi van afegir, entre altres, els germans Antoine Pevsner i Naum Gabo, que l'any 1920 van publicar el seu *Manifest realista*. Una de les instruccions que donava aquest manifest era la de "construir" l'art, d'aquí en deriva el nom del moviment.

Els constructivistes concebien un **art purament abstracte** que reflectia l'admiració per la maquinària i la tecnologia modernes i **utilitzava materials industrials** del moment com ara els plàstics i els vidres. Aplicaven els seus principis i conceptes tan a la pintura i l'escultura com a l'arquitectura, la fotografia, la tipografia, la publicitat, el disseny industrial, el disseny textil, etc.

Gabo i Pevsner van sortir de Rússia quan el constructivisme va ser condemnat pel règim soviètic i van ajudar a estendre els ideals del moviment per tot Europa.

Els constructivistes van influir de manera molt notable, per exemple, en l'escola ***Bauhaus*** alemanya, en el grup ***De Stijl*** holandès o en el grup francès ***Abstraction-Création***.

Vladimir Tatlin

Moscou, 1885 - 1953

Pintor, escultor i dissenyador rus que va fer tota mena de construccions abstractes i va ser un dels fundadors del constructivisme.

Tatlin pretenia promoure la mort de l'art del museu ja que, per ell, "l'obra ha de participar de la vida i de la construcció del món."

El 1914 va visitar Berlín i París on va conèixer Pablo Picasso que l'inspirà els revolucionaris ***Relleus pintats***, les ***Construccions en relleu***, els ***Relleus angulars*** i els ***Contrarrelleus***.

Un dels seus projectes més famosos és el del ***Monument a la Tercera Internacional*** (1919-1920), una gran torre inclinada d'uns 400 metres d'alçada que mai s'arribà a construir. L'enorme monument de vidre i ferro havia de ser col·locat al centre de Moscou. Tatlin el va descriure com "la unió de les formes plàstiques pures (la pintura, l'escultura i l'arquitectura) per a una finalitat utilitària."

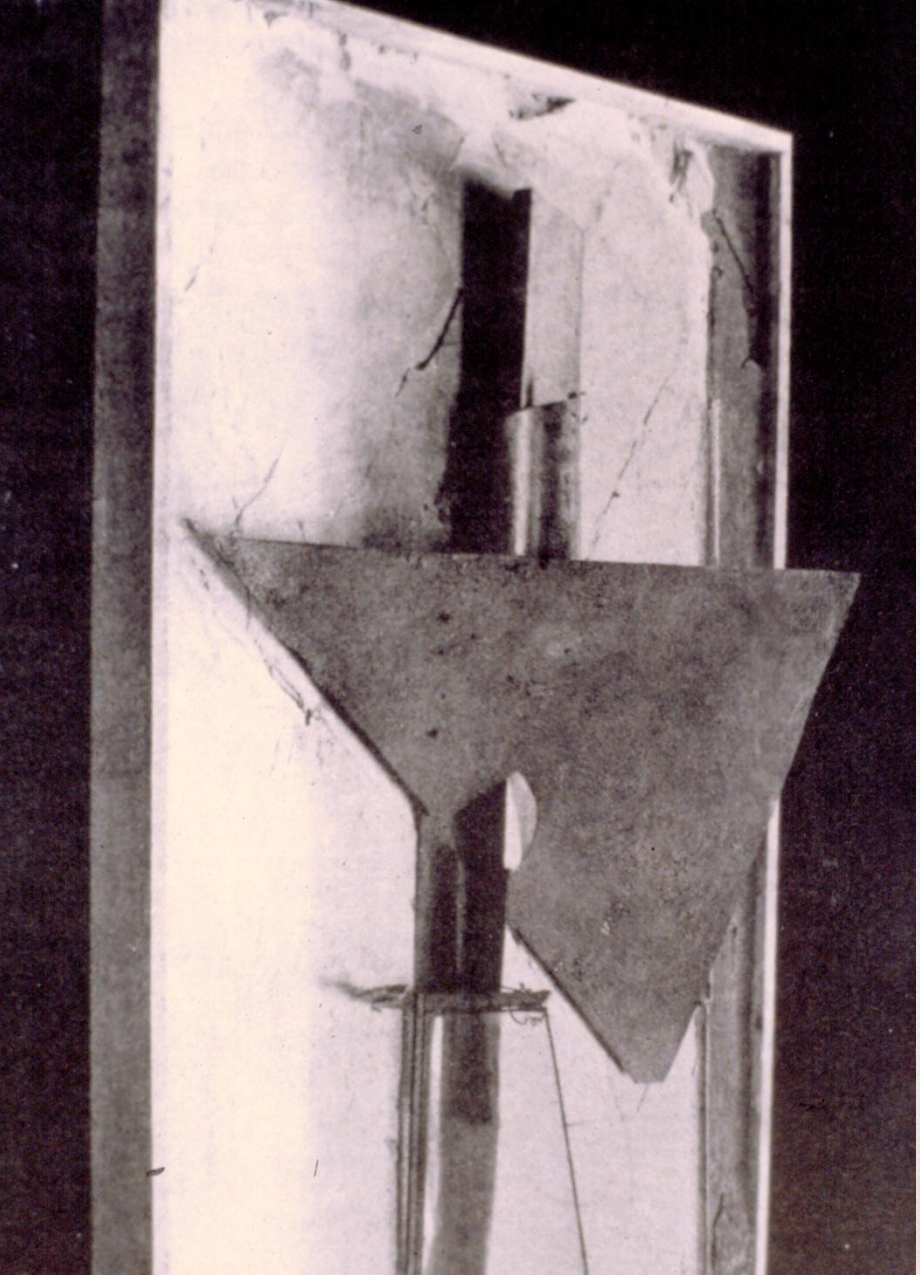

Exemples dels “quadres” de Tatlin de les primeres èpoques en els que les formes fetes amb materials reciclats ja no són planes sinó que assoleixen relleu i tridimensionalitat.

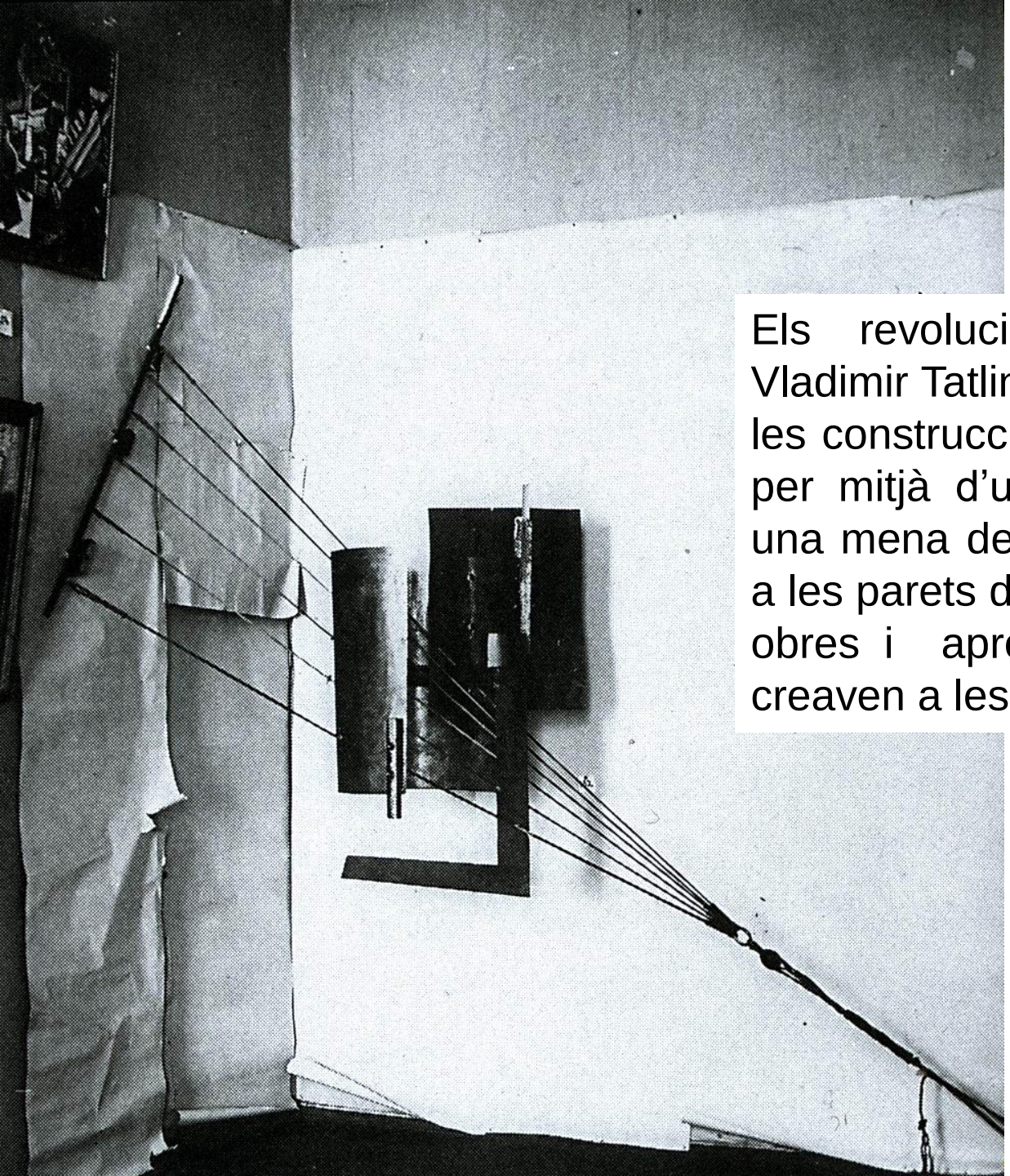

Els revolucionaris ***Contrarelleus*** de Vladimir Tatlin mantenien les escultures o les construccions suspeses a l'espai real per mitjà d'un enginyós muntatge amb una mena de tirants que se subjectaven a les parets dels llocs on s'exposaven les obres i aprofitaven els espais que es creaven a les cantonades.

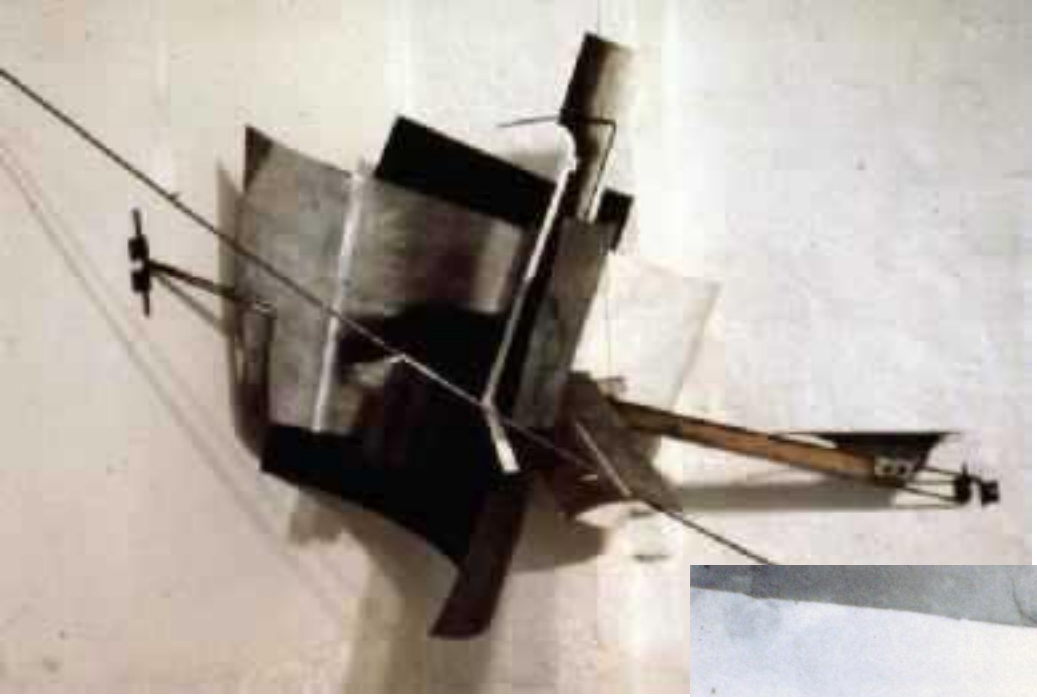

Fotografies dels ***Contrarelleus*** de Tatlin fetes a l'època.

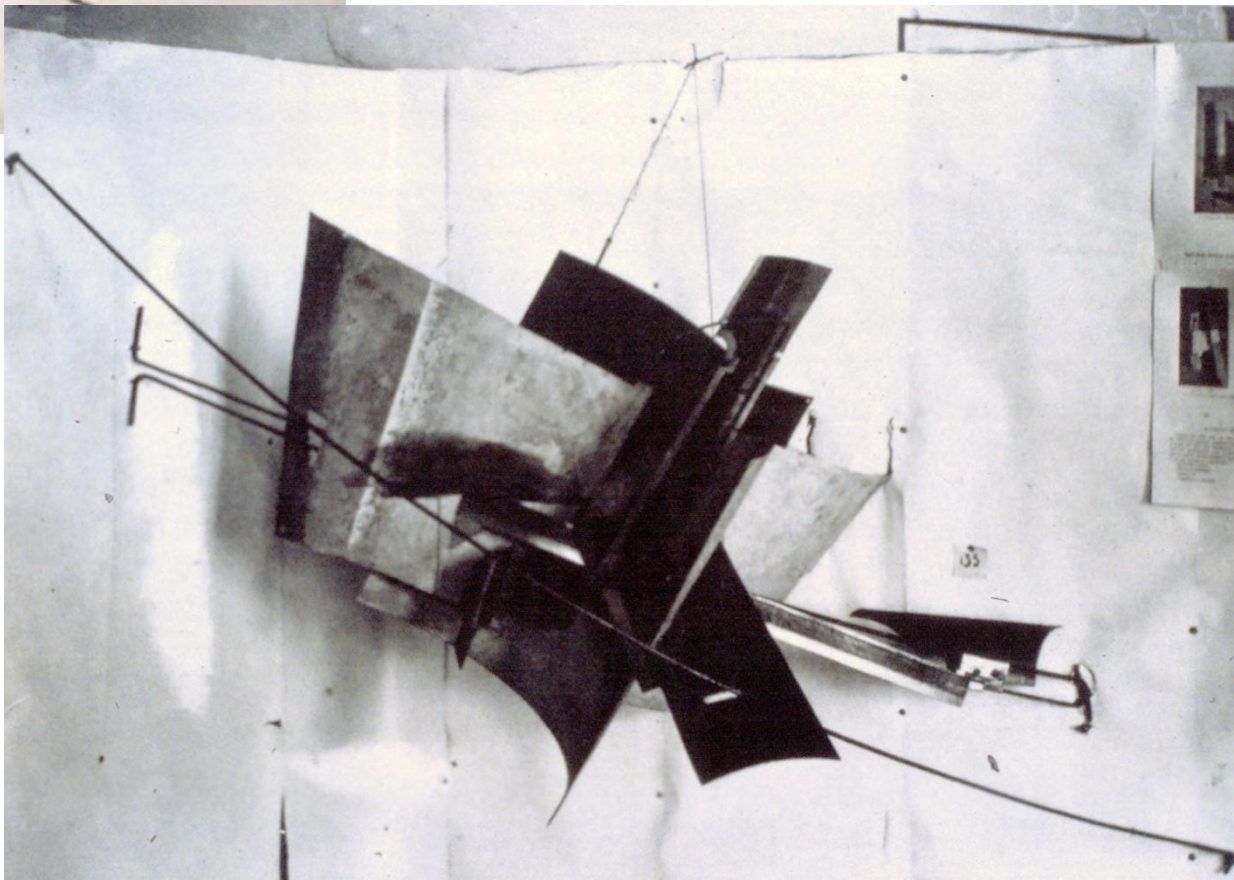

Reconstrucció d’un dels ***Contrarelleus*** de Tatlin

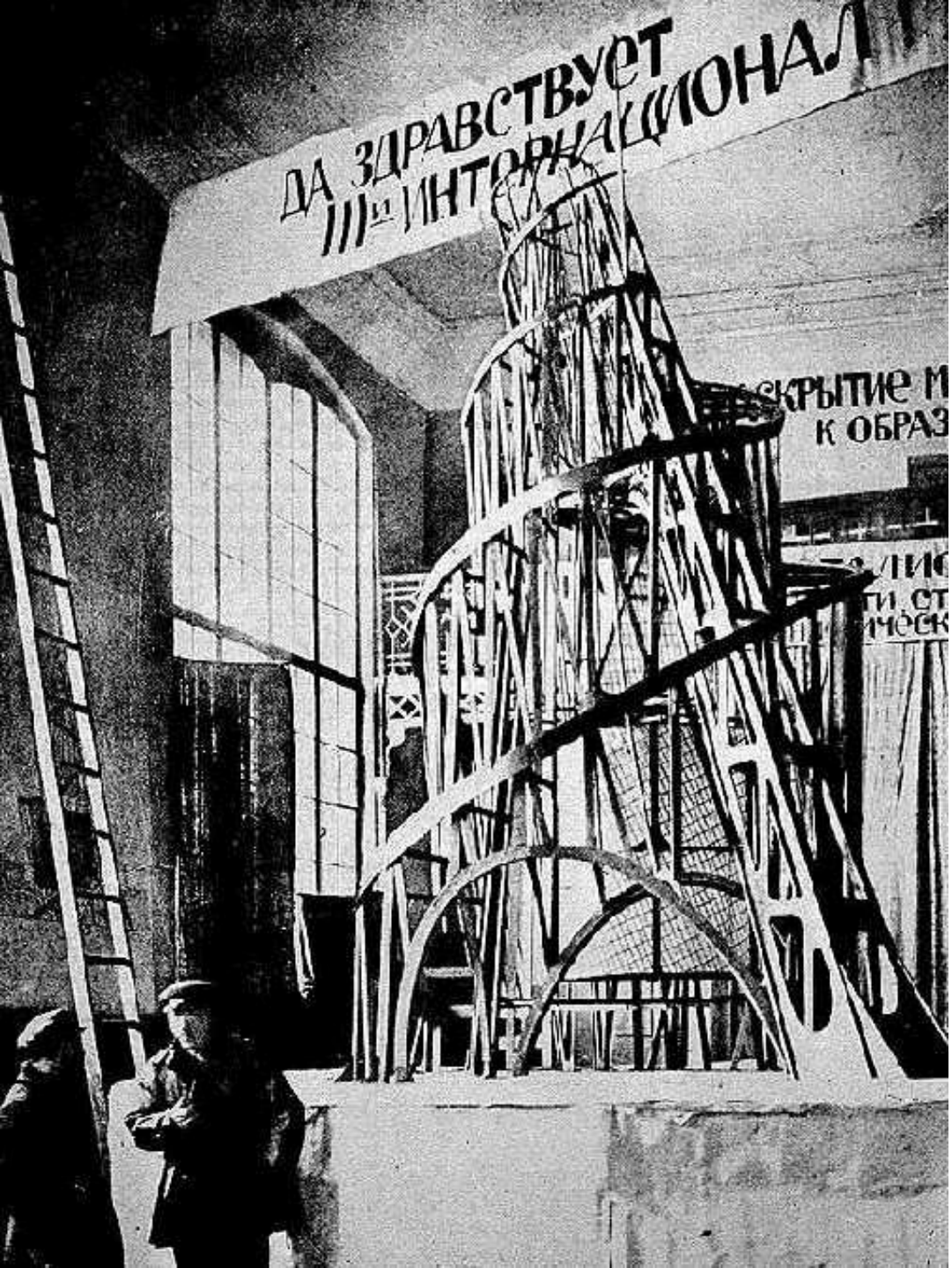

Vladimir Tatlin

Projecte del Monument a la Tercera Internacional

(fotografia d'època de la maqueta)

1919-1920

metall, fusta, vidre, etc

alçada maqueta = 6 m

(alçada prevista pel monument = 440 m)

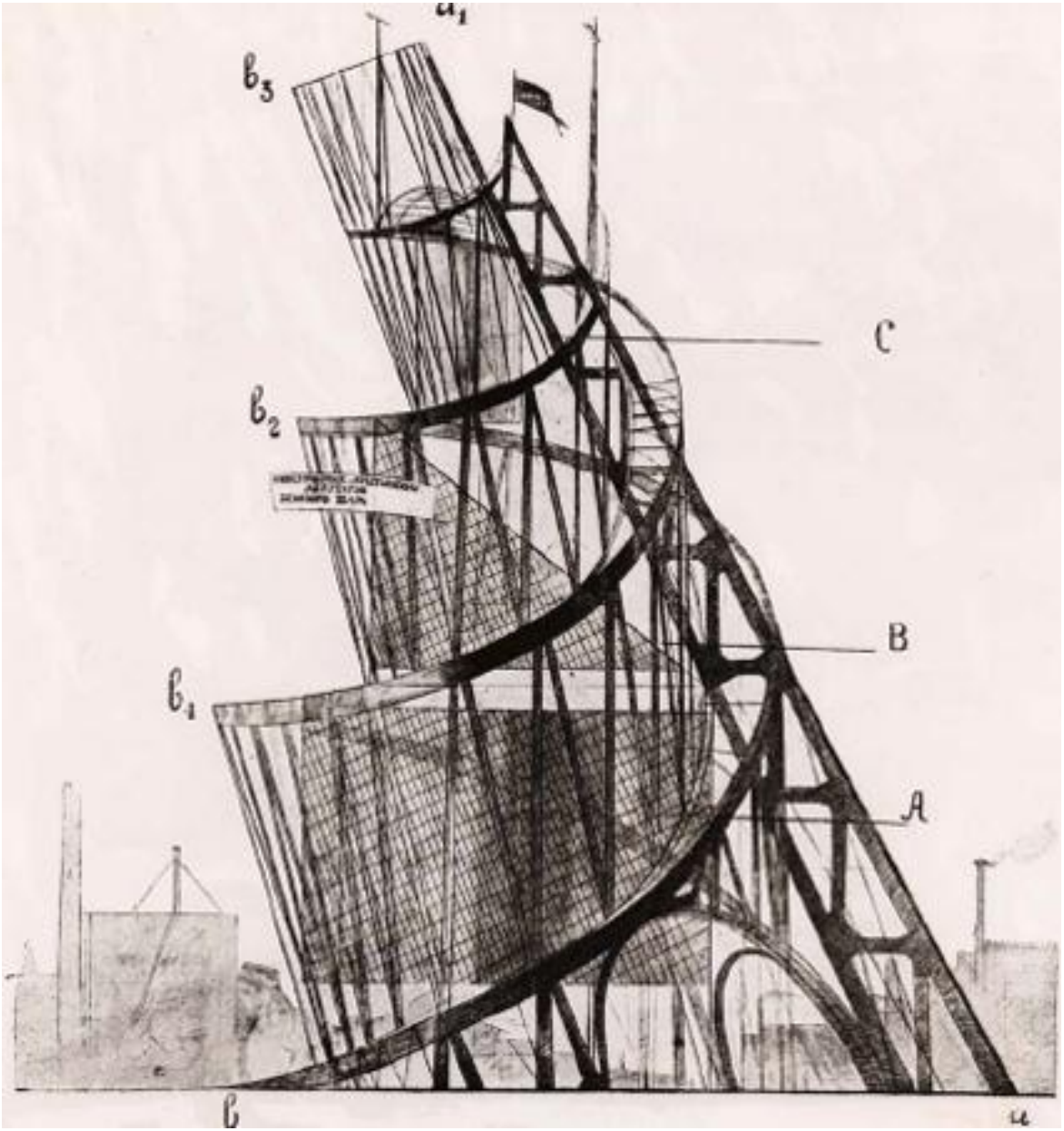

Dibuix del projecte de Monument a la Tercera Internacional

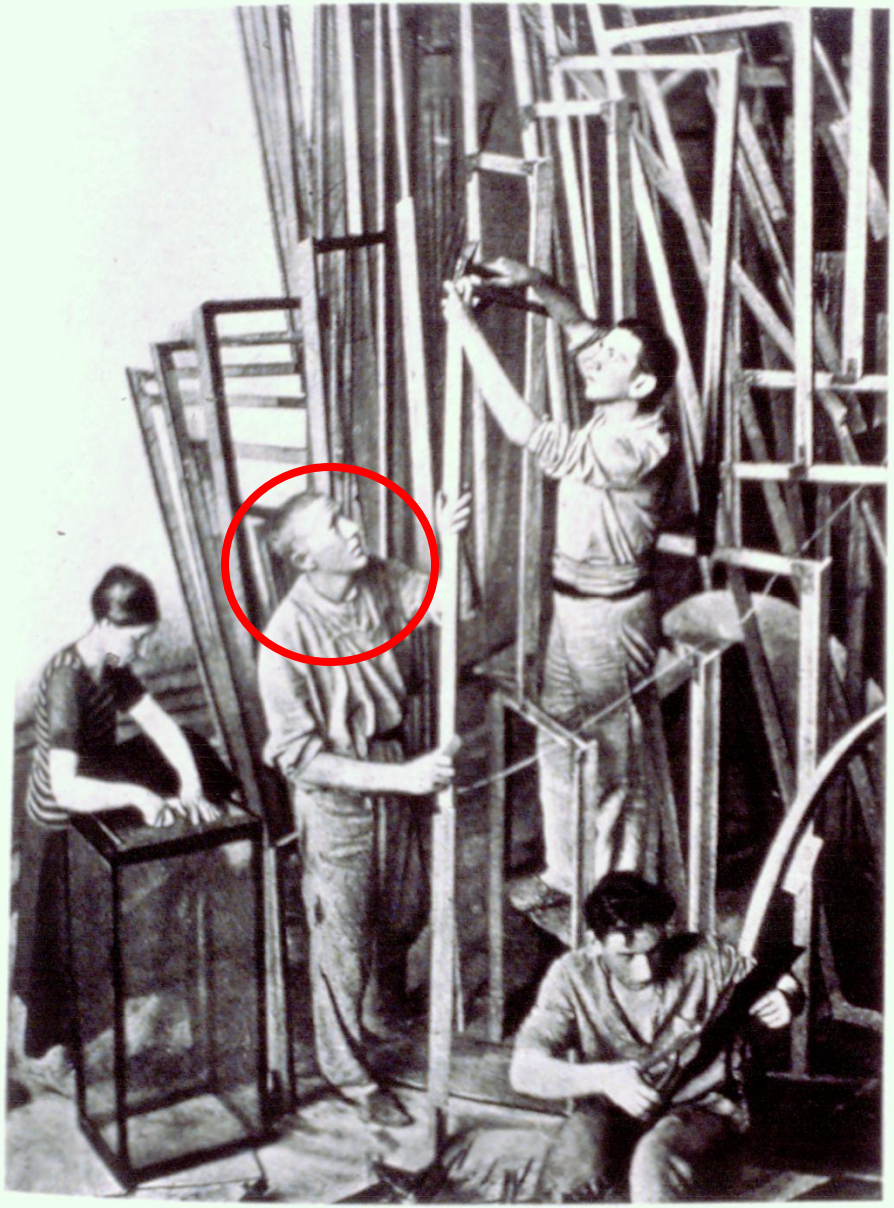

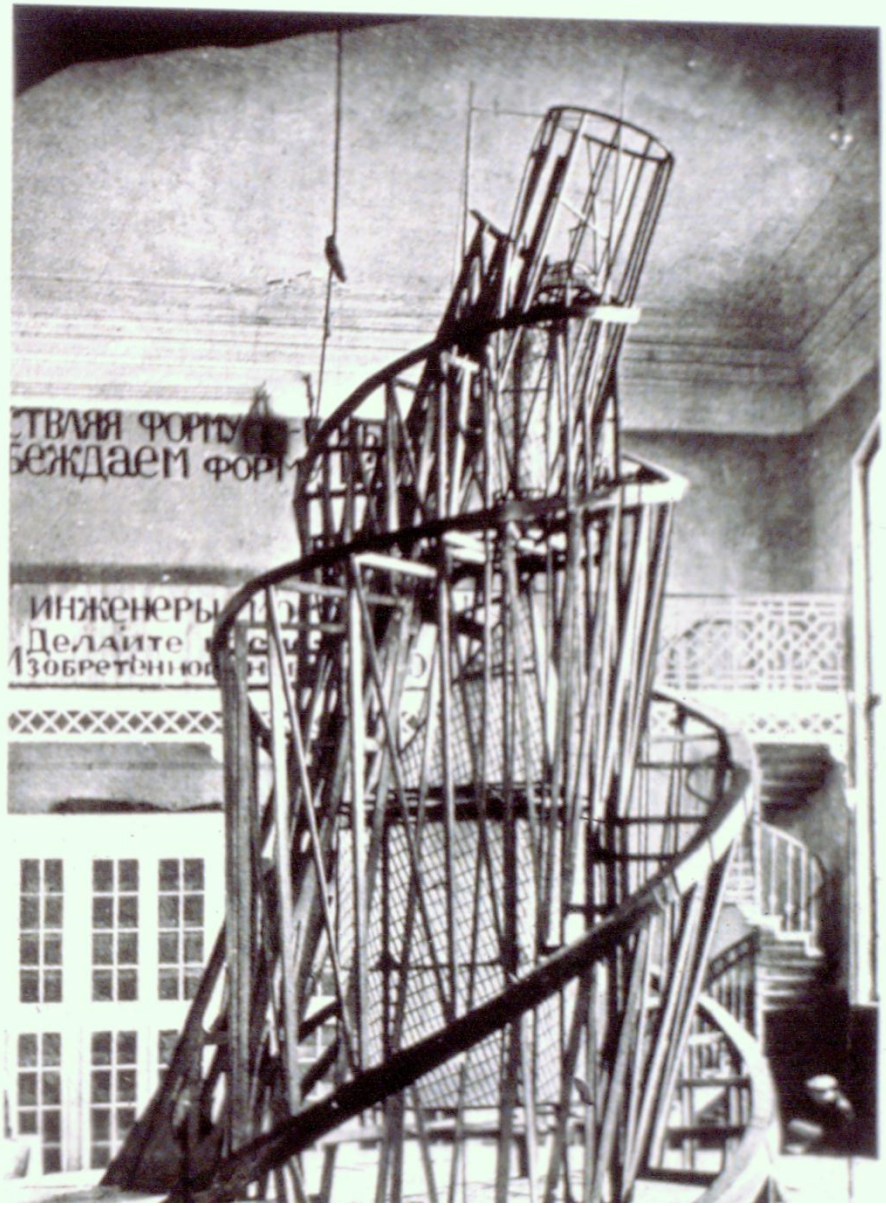

Vladimir Tatlin i els seus alumnes construint la maqueta del *Monument a la Tercera Internacional* a Petrograd, l’any 1920.

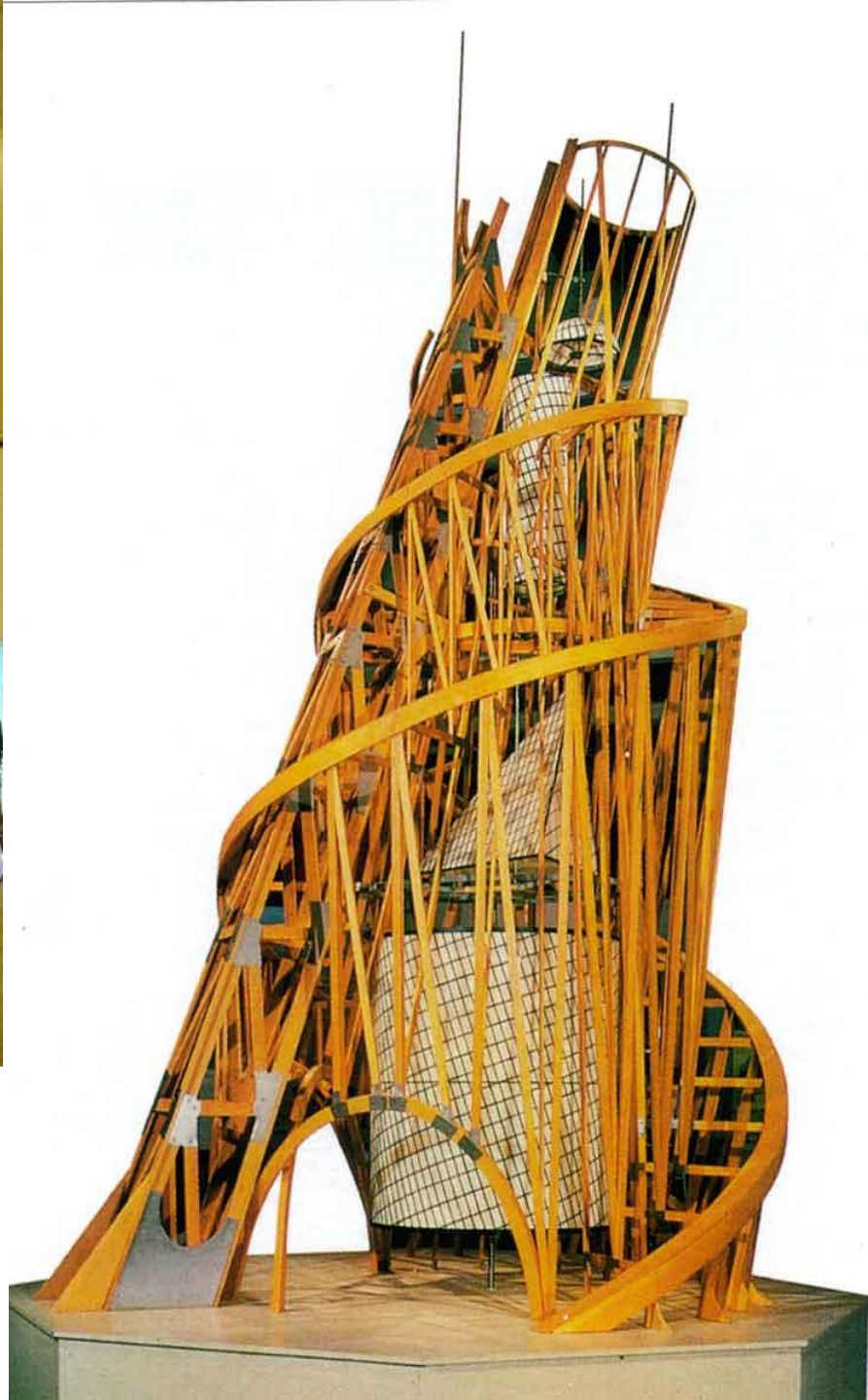

Diversos punts de vista de les reconstruccions de la maqueta del ***Monument a la Tercera Internacional*** on es poden veure les estructures suspeses a l'interior.

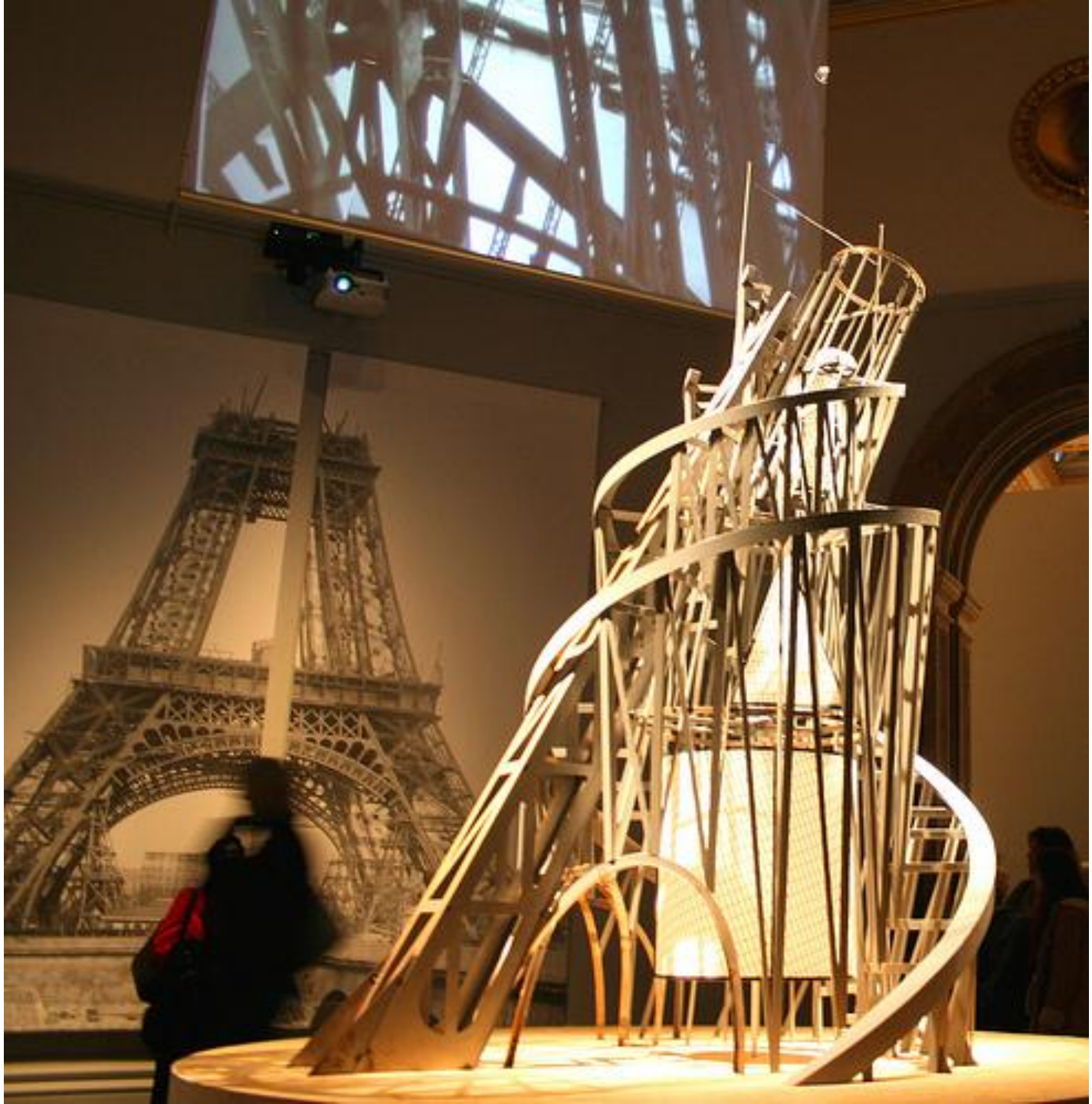

Fotomuntatge per simular l'escala que hauria tingut el *Monument a la Tercera Internacional* en comparació amb els edificis més alts de Sant Petersburg.

Alexandr Ródtxenko

Sant Petersburg, 1891
Moscou, 1956

Pintor, escultor, dissenyador i fotògraf rus. Va ser un dels capdavanters del constructivisme.

Va rebre influències del suprematisme de Malèvitx però sense les inclinacions místiques d'aquell.

L'any 1917 va començar a fer construccions tridimensionals sota la influència de Tatlin. Algunes d'aquestes construccions eren escultures penjants.

A partir de 1922 va dedicar les seves energies al disseny industrial, a la tipografia, als decorats per al cinema i el teatre, als cartells de propaganda i a la fotografia creativa.

Les seves fotografies destacaven per l'explotació que feia de les perspectives i dels angles de visió insòlits així com per la utilització innovadora de la llum, aspectes tots ells que van influir en el cinema més avançat de la seva època.

Alexandr Ródtxenko; ***Construcció espacial núm. 8 (Cercle dintre d'un cercle),*** de la sèrie "Superfícies reflectants", 1920, fusta laminada, 90 x 80 x 85 cm.

© paco posse motri
fotopaco.blogspot.com

László Moholy-Nagy

1895 - 1946

Pintor, escultor i artista experimental nascut a Hongria que adoptà la nacionalitat nord-americana el 1944.

Va rebre molt diverses influències artístiques i conceptuals sobretot de Malèvitx, El Lissitzky i Naum Gabo.

Del 1923 al 1928 va ser professor de la Bauhaus alhora que treballava en films experimentals, teatre, disseny industrial, fotografia i tipografia, a més de conrear la pintura i l'escultura.

Els seus ensenyaments van ser reunits als llibres *Del material a l'arquitectura* (1929) i *The New Vision and Abstract of an Artist* (1947).

Va ser un dels artistes més inventius i versàtils del moviment constructivista i fou un dels pioners en l'ús artístic de la llum, el moviment, la fotografia, el cinema, els materials plàstics i un dels professors més influents del segle XX.

László Moholy-Nagy
Modulador Llum-Espai
1922-1930
metall, plàstic, cristall, llums i motor elèctric
151 x 70 x 70 cm

Es tracta d'una escultura elaborada amb materials diversos que funciona gràcies a un motor que fa moure i xocar els diferents elements tot provocant un espectacle canviant de sons, colors, drings, formes, llums i ombres.

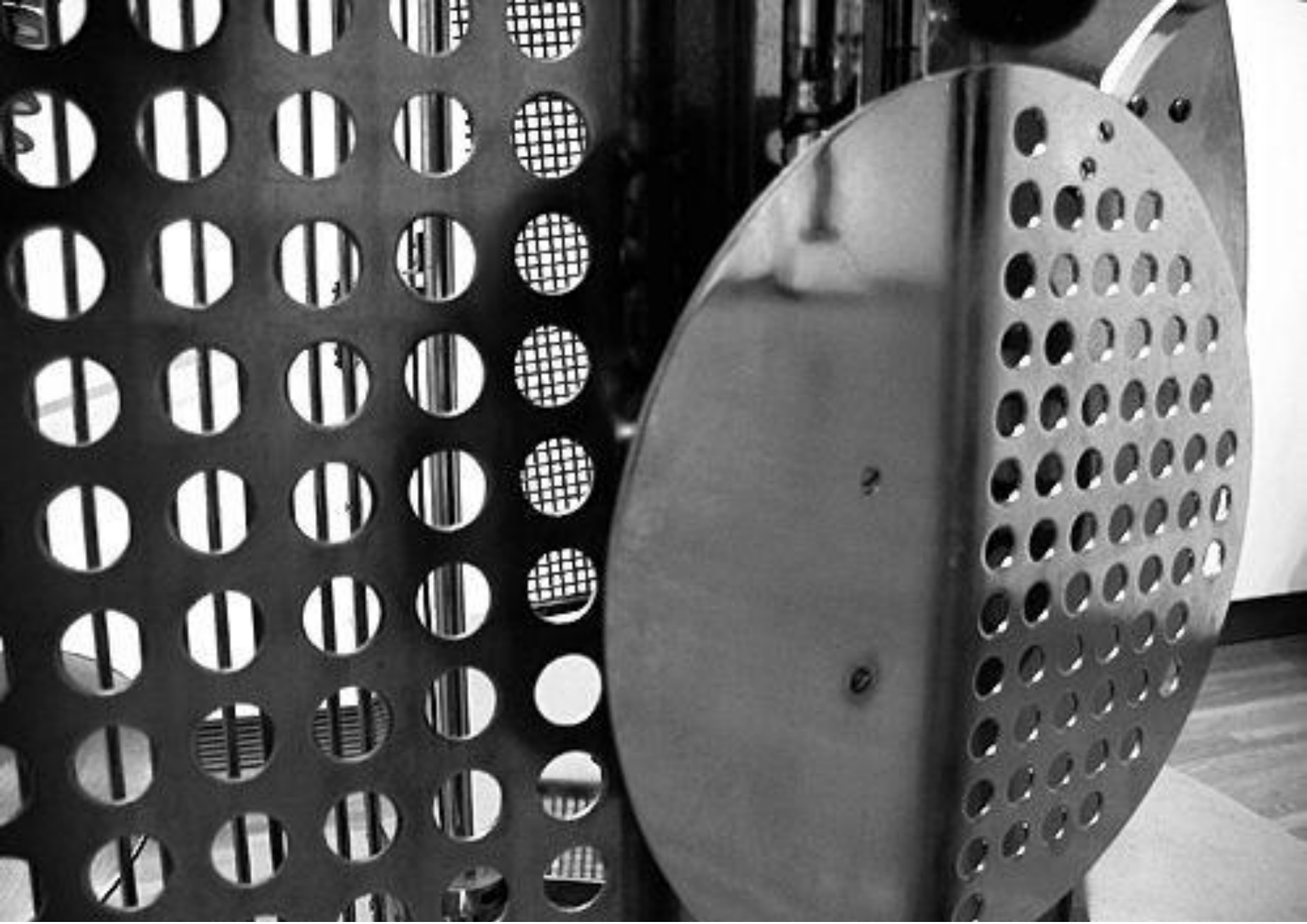

Detalls del Modulador Llum-Espai de László Moholy-Nagy

Sons i moviment del ***Modulador Llum-Espai*** de Moholy-Nagy

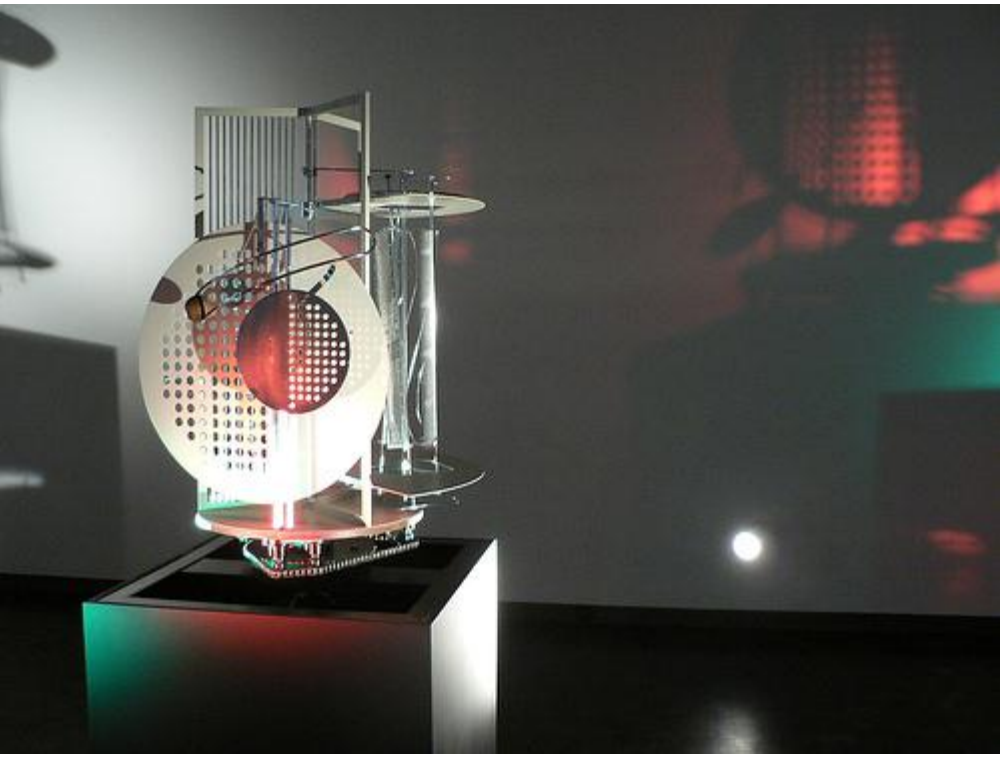

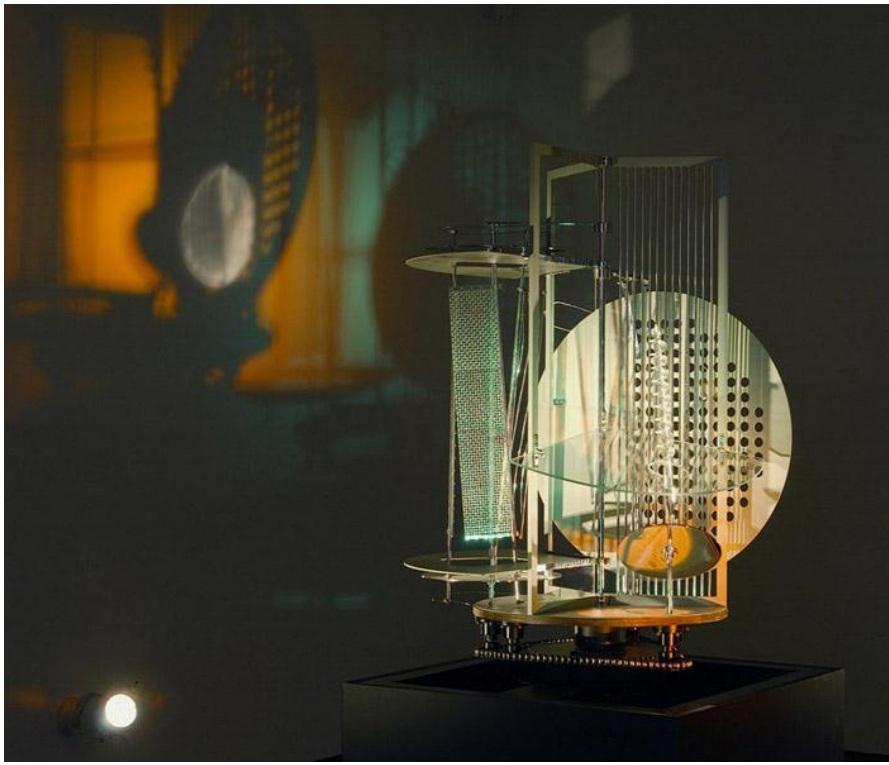

Light-Space Modulator Mobile by Laszlo Moholy-Nagy.flv

moholy nagy light space modulator.flv

Moholy-Nagy tenia predilecció pels materials que eren poc usuals en l'art del seu temps. Realitzava **escultures amb plàstics sintètics** fabricats recentment per la indústria com ara **el cel·luloide, la baquelita, la troilita, la galactita, el metacrilat, el plexiglàs,** etc.

Laszló Moholí–Nagy*; Leda i el cigne* (1946), metacrilat de metil, 55,9 x 44,3 x 40 cm, IVAM, València.

Aquesta obra està realitzada deformant les làmines de metacrilat i plexiglàs amb l’acció de l’escalfor.

Naum Gabo

Briansk, 1890
Waterbury, Connecticut, 1977

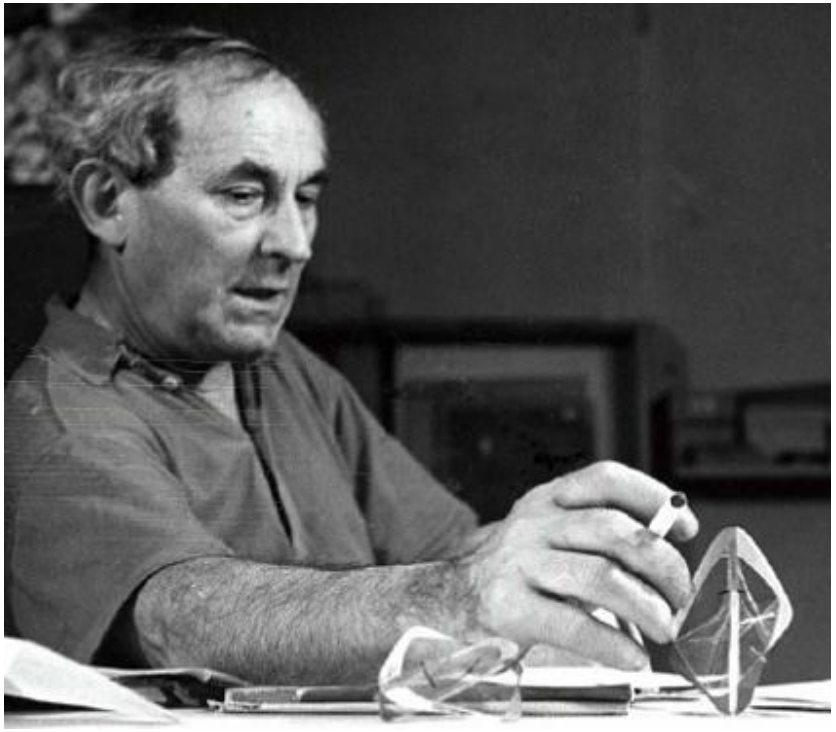

Escultor rus que escollí la nacionalitat nord-americana el 1952 i va ser una figura cabdal del **constructivisme**.

Germà d'Antoine Pevsner, va adoptar el pseudònim de "Gabo" l'any 1915. Tots dos van publicar el famós ***Manifest realista*** que establia els principis bàsics del constructivisme europeu.

Després d'uns anys a Berlín, París, Anglaterra, etc, va decidir establir-se definitivament als Estats Units el 1946.

Va ser un dels primers artistes que van materialitzar en la seva obra els conceptes moderns de **la naturalesa de l'espai** i va experimentar també amb **l'escultura cinètica**.

Sovint va utilitzar diversos **materials semitransparents** per a les seves escultures abstractes que cercaven **la ingravidesa** aparent i incorporaven l'espai com element constitutiu de l'obra.

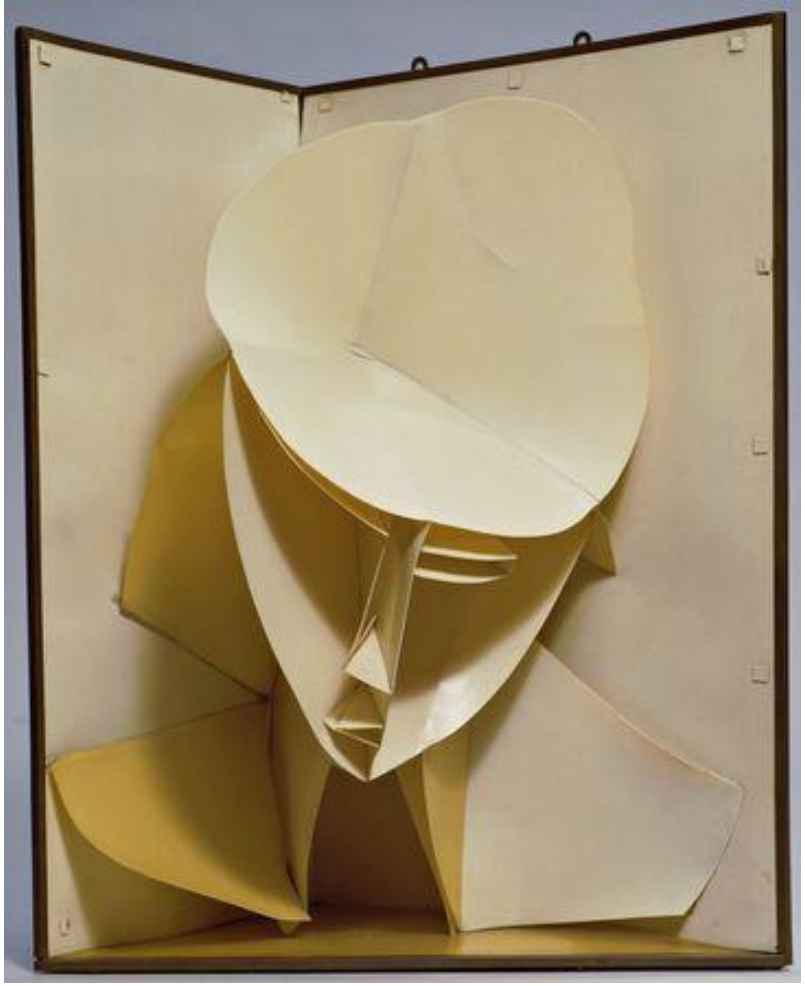

Naum Gabo; ***Cap de dona***, 1917-1920

Naum Gabo; ***Cap construït núm 2***, 1916, material plàstic.

Aquests caps “construïts” de Naum Gabo, malgrat que ja utilitzen plans rectes i geomètrics i valoren l’espai tot aplicant els criteris constructivistes, encara recorden un bust figuratiu d’una persona humana. Però aquests plans rectes i geomètrics derivaran posteriorment cap a formes completament abstractes.

Obra completament abstracta de Naum Gabo que respon als conceptes constructivistes i a la preferència per les formes geomètriques, la recerca de l’espai, la transparència i la utilització de nous materials.

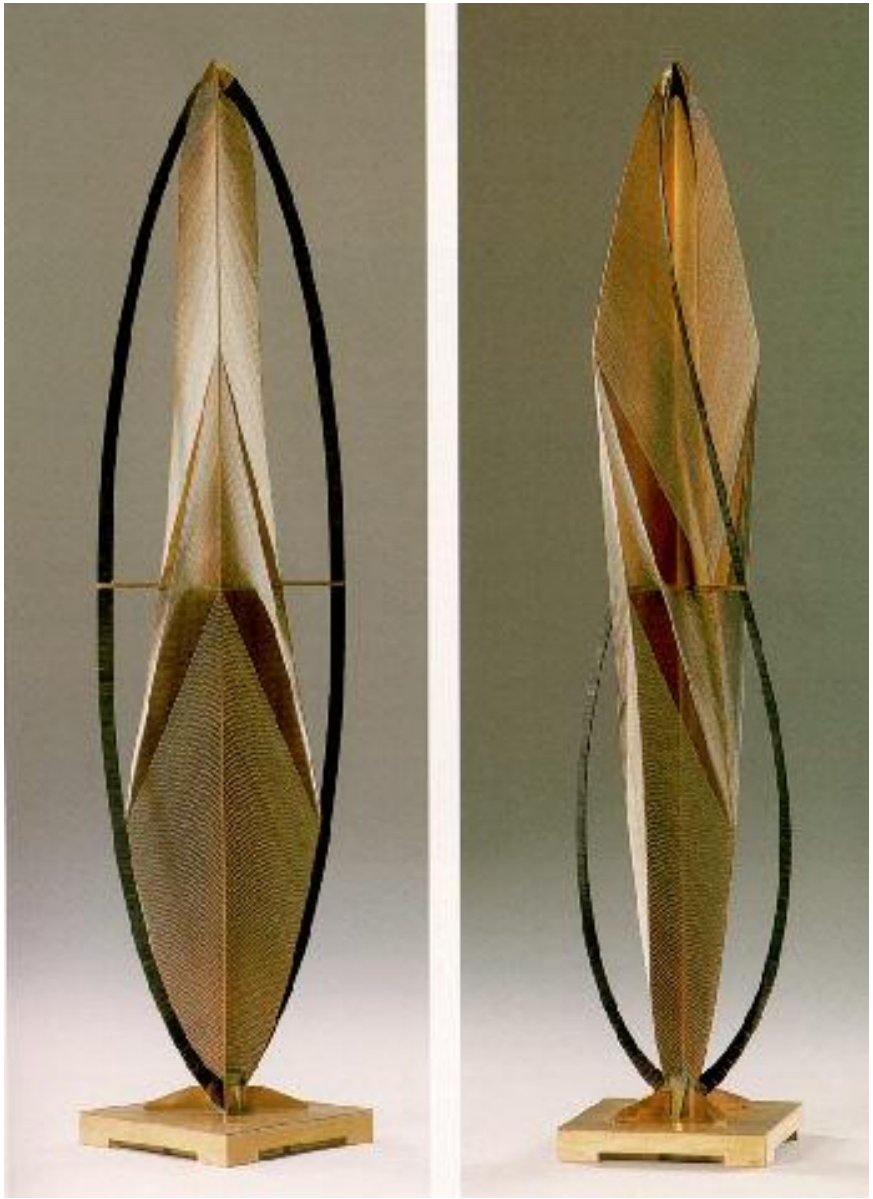

Obres de Naum Gabo de formes corbes realitzades amb materials industrials diversos

Naum Gabo (1890-1977):
Construcción lineal en el espacio N.º 2 – 1949.
Material plástico – (91 × 52 × 49 cm).

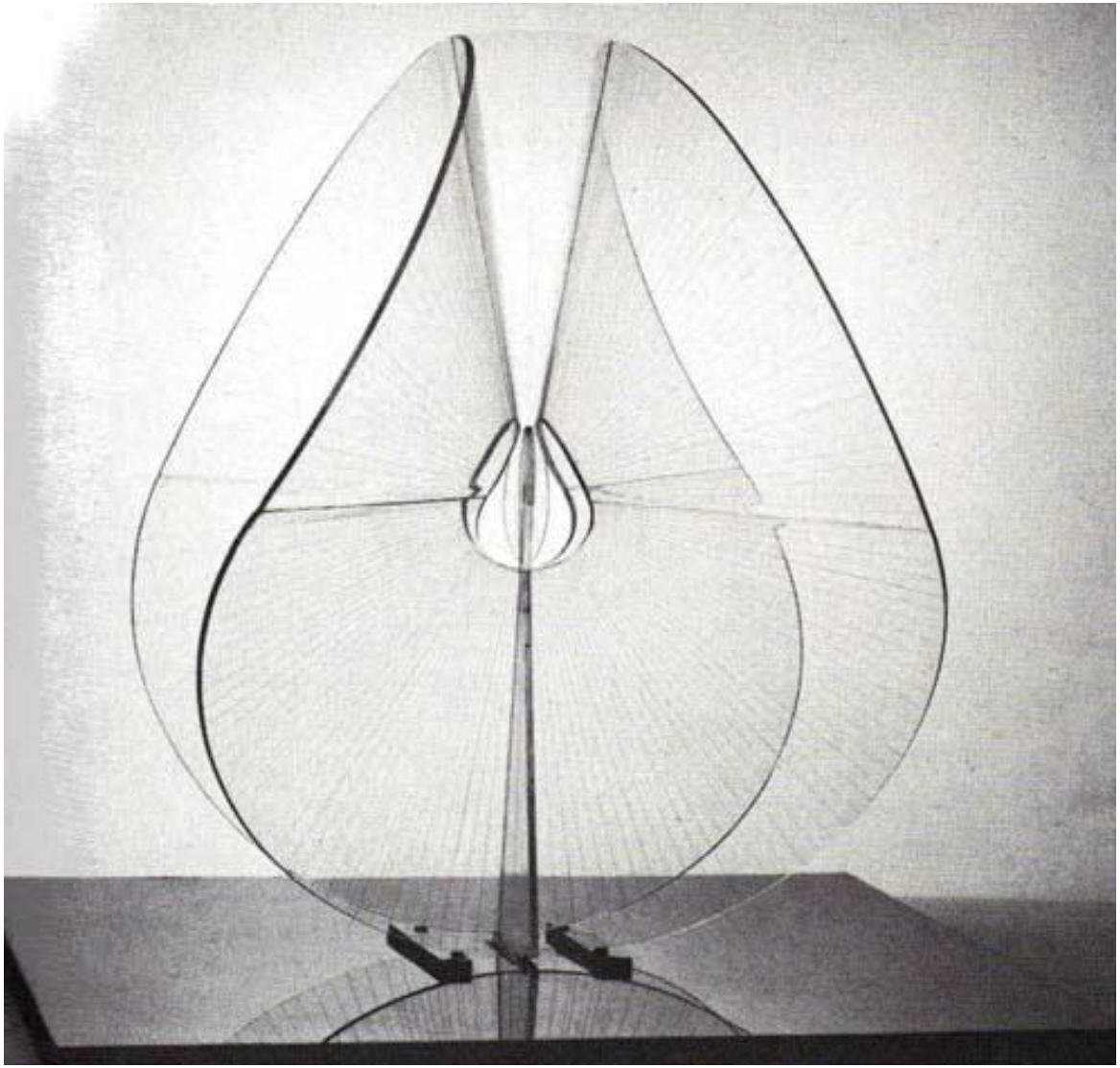

Naum Gabo; *Variació translúcida sobre tema esfèric* (1951)

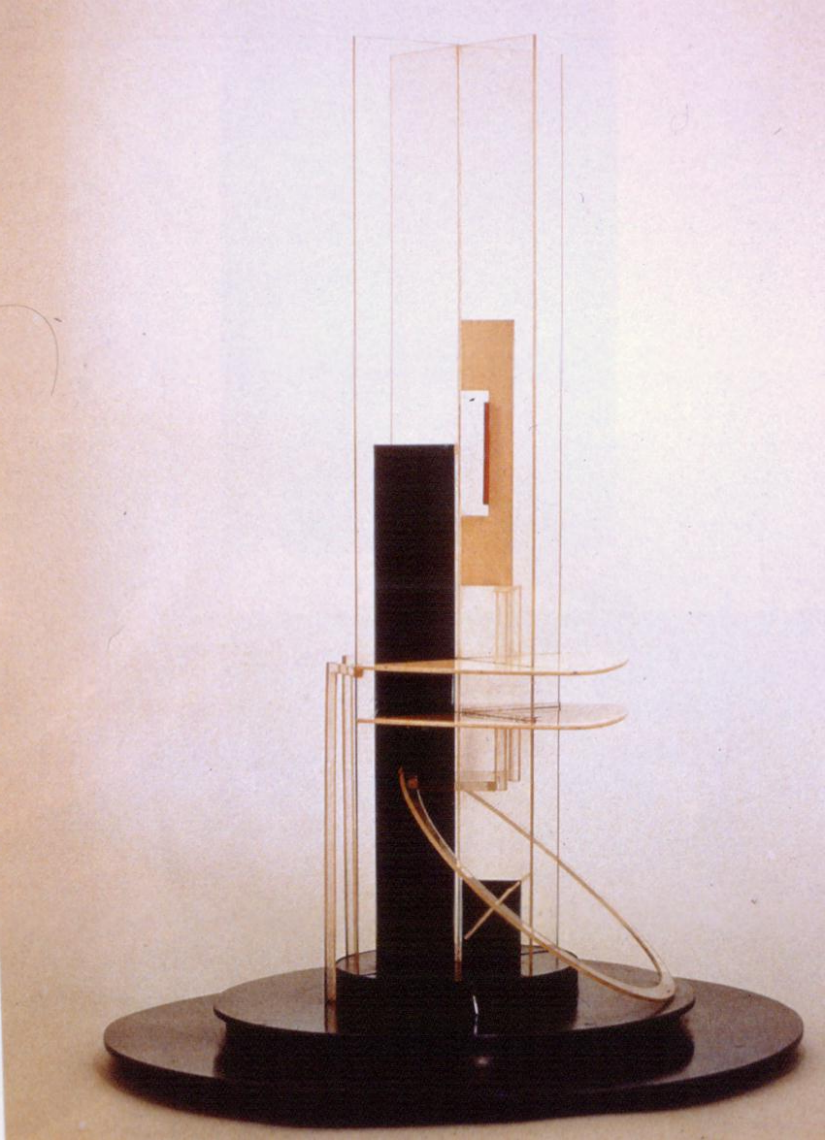

Naum Gabo
Columna, 1923,
vidre, plàstic, fusta i metall
alçada = 105,5 cm

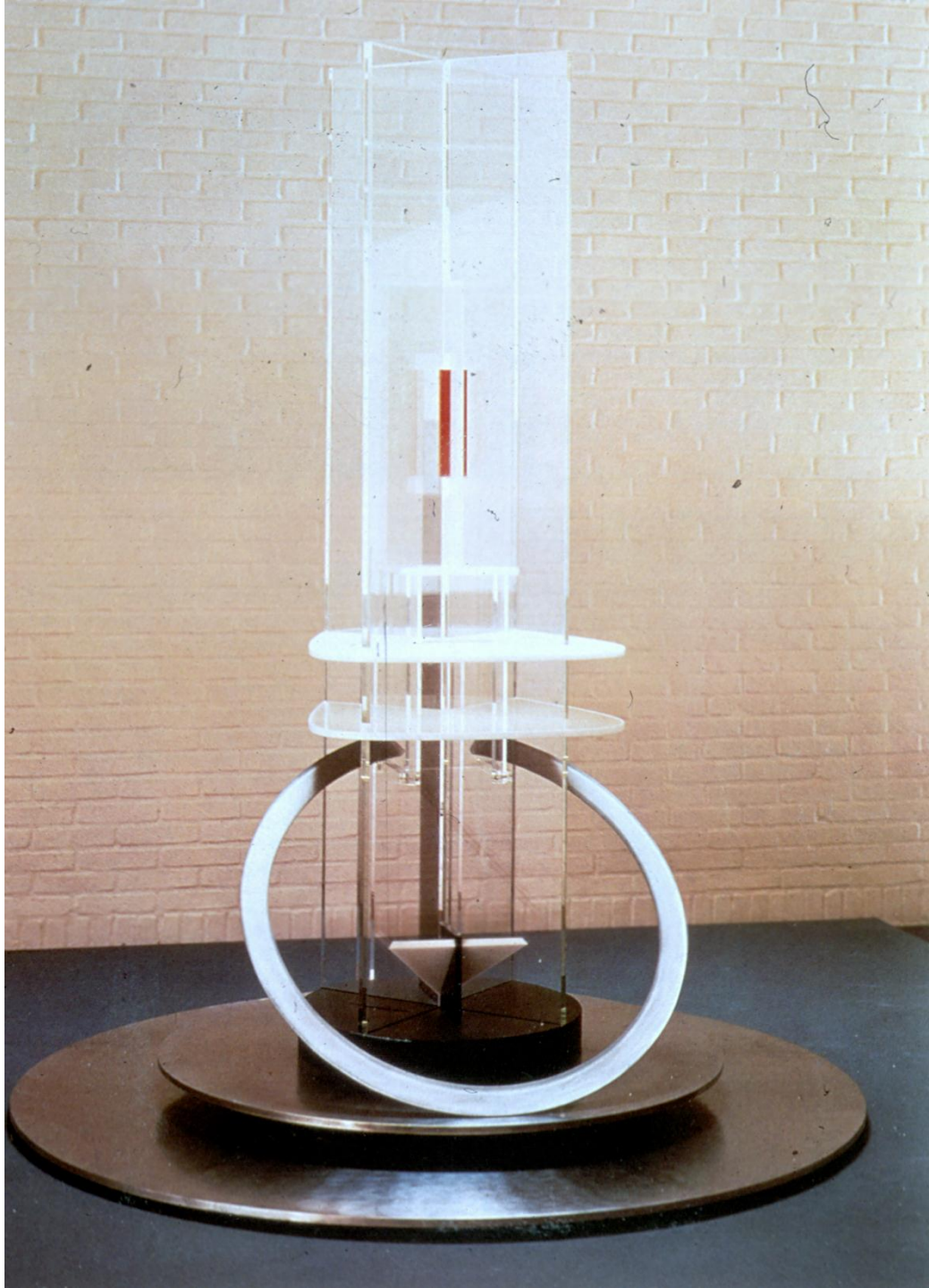

Antoine Pevsner

Orez, 1886 - París, 1962

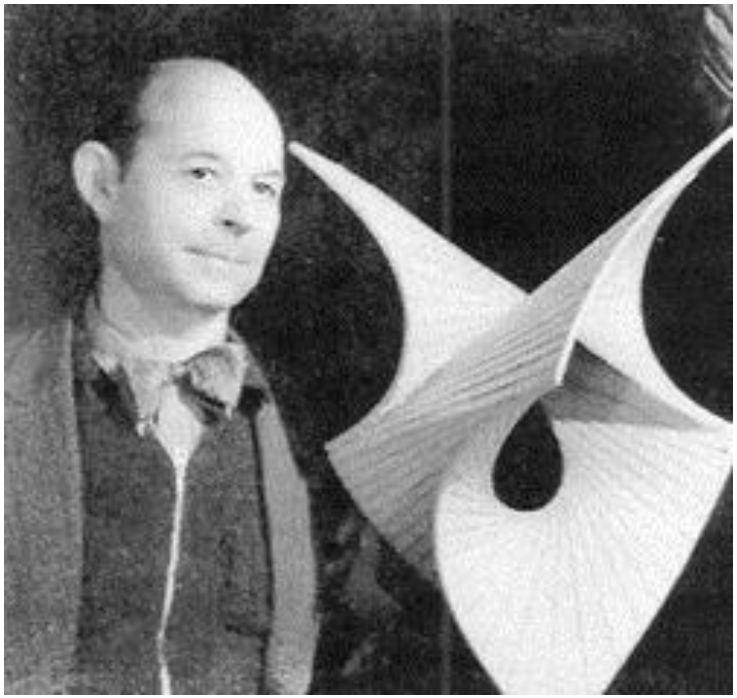

Escultor i pintor d'origen rus, nacionalitzat francès el 1930. Fou el germà gran de Naum Gabo i, com ell, **un dels iniciadors del constructivisme**.

Visqué a París però va tornar a Rússia el 1917 durant el procés revolucionari i va ser nomenat professor de l'Acadèmia de Belles Arts de Moscou.

El 1920 va col·laborar amb Gabo en l'elaboració del famós manifest del constructivisme.

Va tornar novament a París el 1923 a causa de la desaprovació oficial de l'art abstracte per part del règim soviètic.

A partir d'aquest moment es va dedicar a l'escultura. Va treballar principalment amb materials plàstics i més tard amb metalls soldats.

Escultures d’Antoine Pevsner amb una gran predilecció per les formes corbades i evolutives

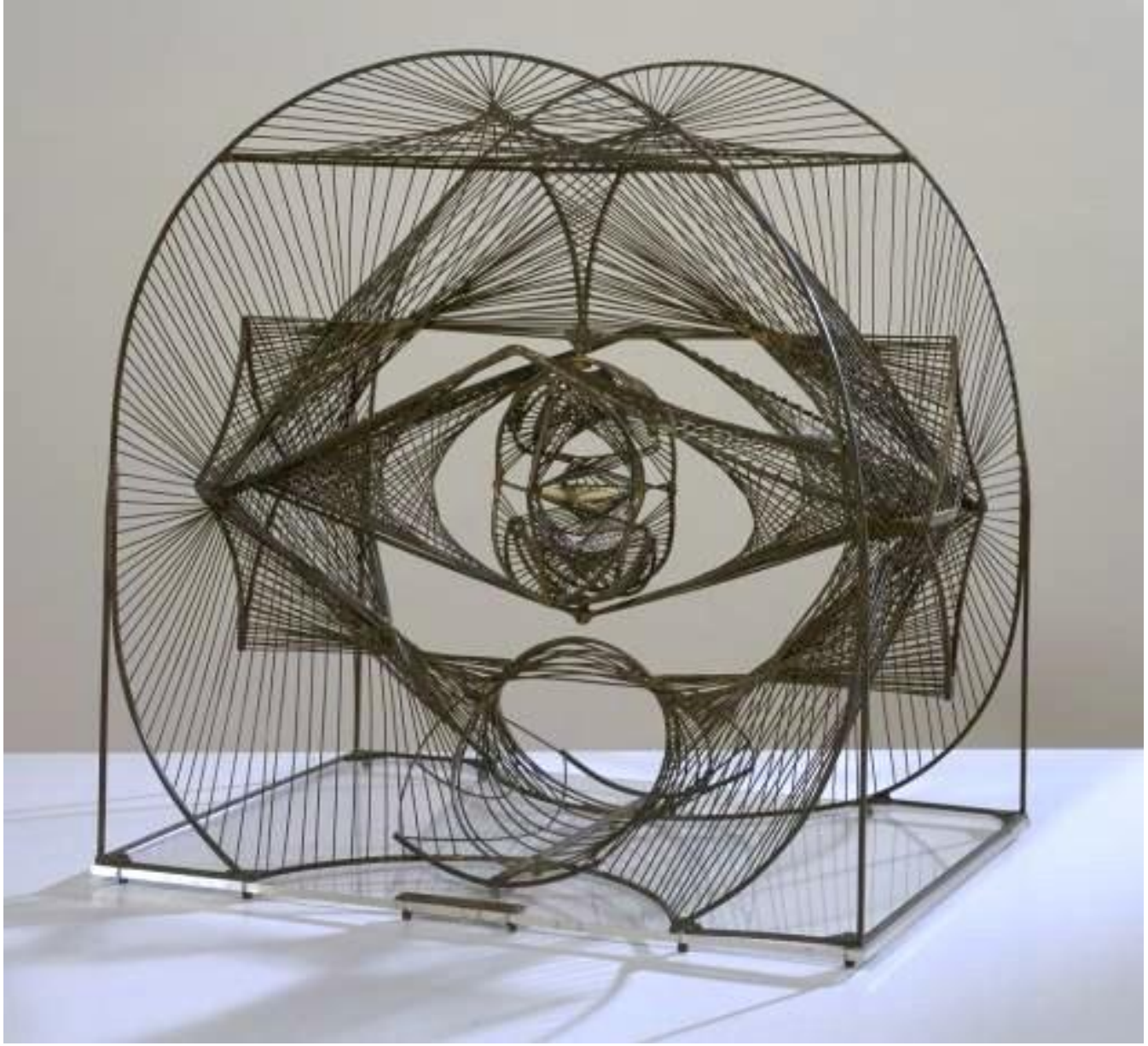

Anton Pevsner; ***Spirit,*** 1952, maqueta per a un monument simbolitzant l'alliberament de l'esperit; bronze; 47,2 x 46,5 x 31 cm.

Katarzyna Kobro

Moscou, 1898
Lodz, 1951

Escultora, pintora i teòrica de l'art. Una de les artistes més importants del **moviment del constructivisme rus**.

La major part de la seva obra es va perdre per diversos motius (els continus canvis de residència, les guerres, la inestabilitat política i social, etc) i, per això, és poc coneguda.

Va formar parella amb el pintor Strzemiński. Tots dos va prendre part activa en la vida artística russa, van formar part del grup UNOWIS-u, etc.

A les seves escultures l'espai i la geometria constructiva estricta i pura assoleixen el protagonisme principal. Els materials més utilitzats per Kobro eren l'acer i els metalls que a vegades pintava amb colors primaris i bàsics.

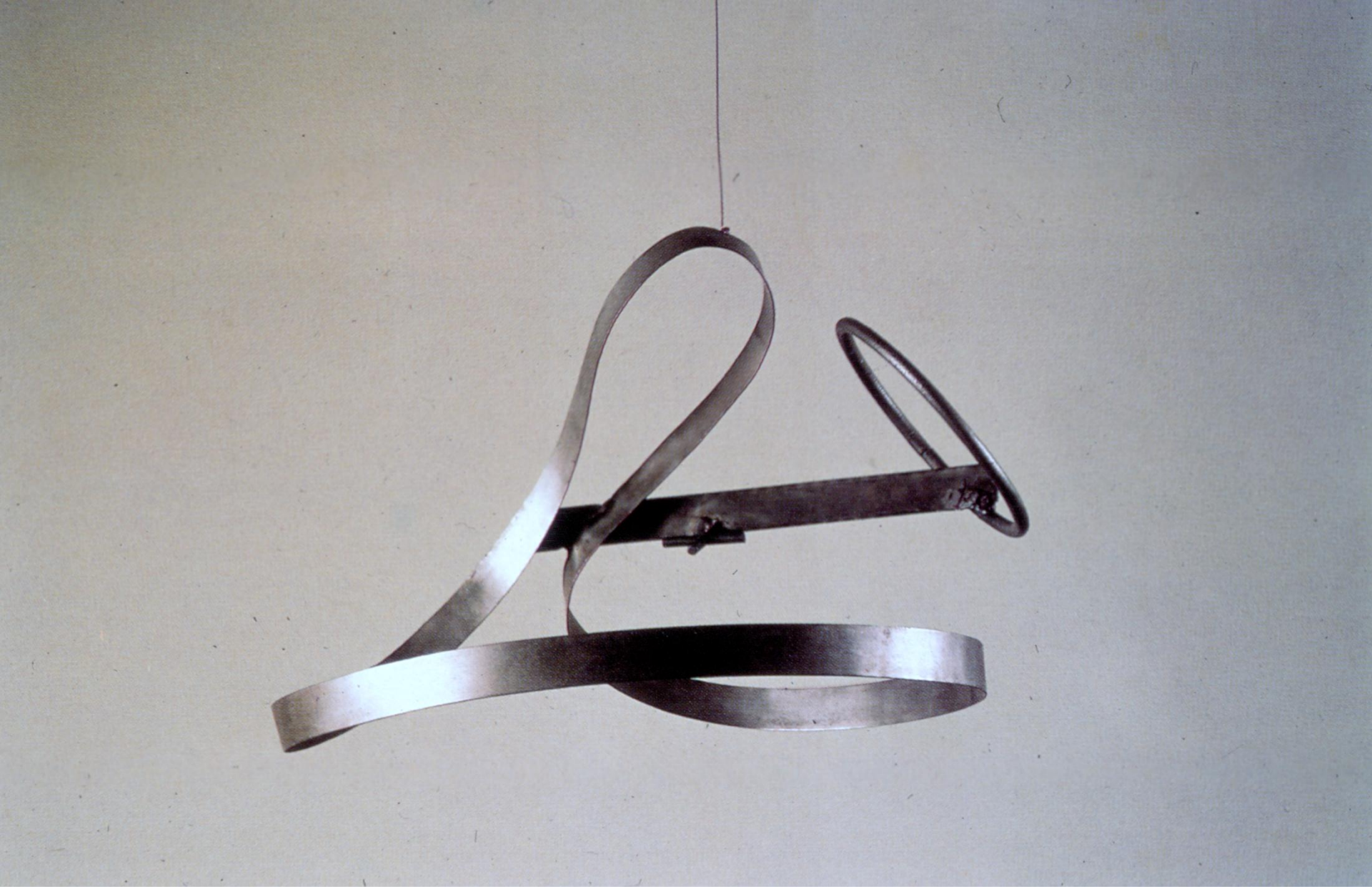

Katarzyna Kobro; ***Construcció suprematista penjada***, 1921, ferro, alçada = 28 cm

Katarzyna Kobro; ***Composició espacial 3***, (1928), Museu Stuzki, Lodz.

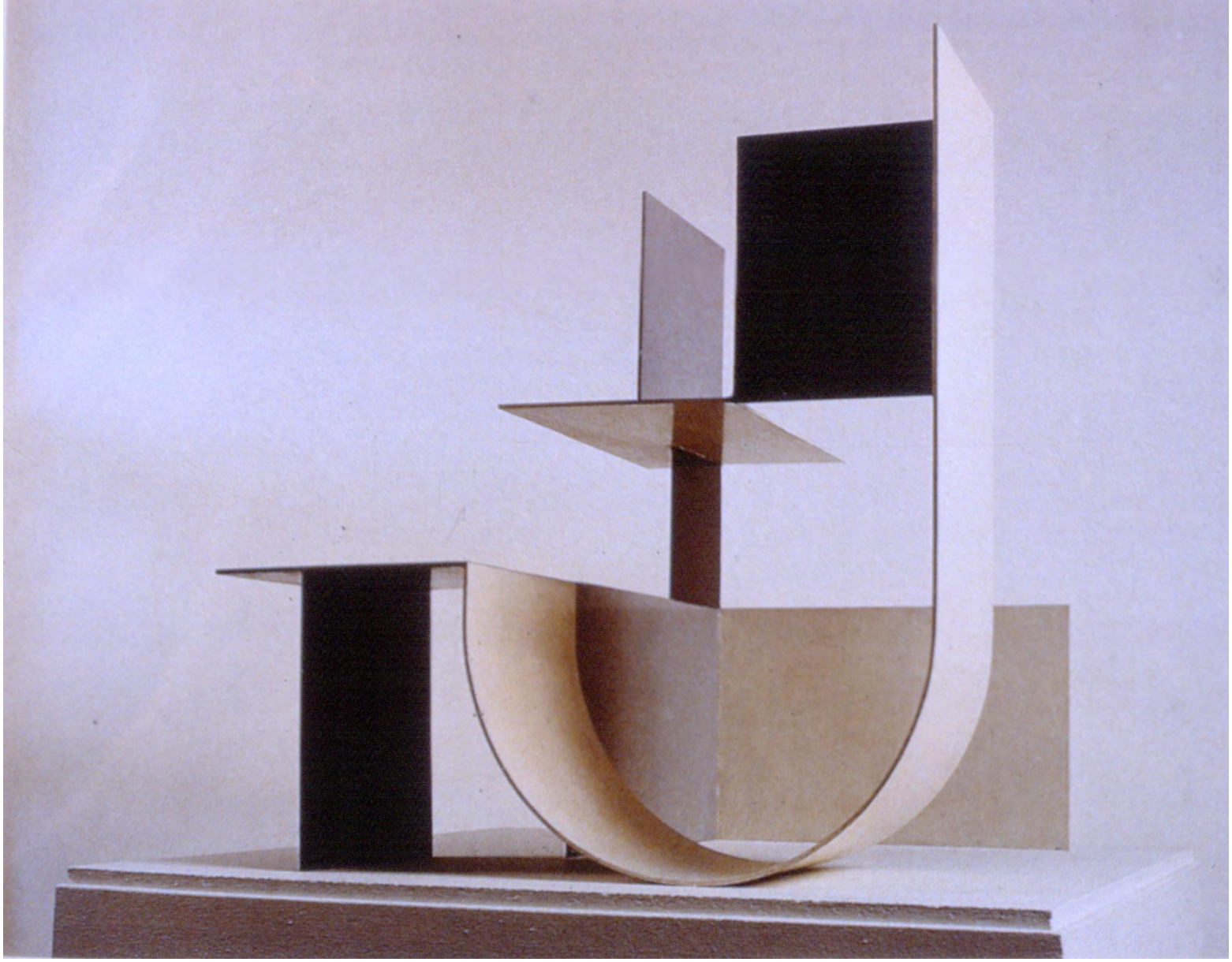

Katarzyna Kobro; ***Composició espacial***, c. 1928, acer soldat i pintat, 44’8 x 44’8 x 46’7 cm

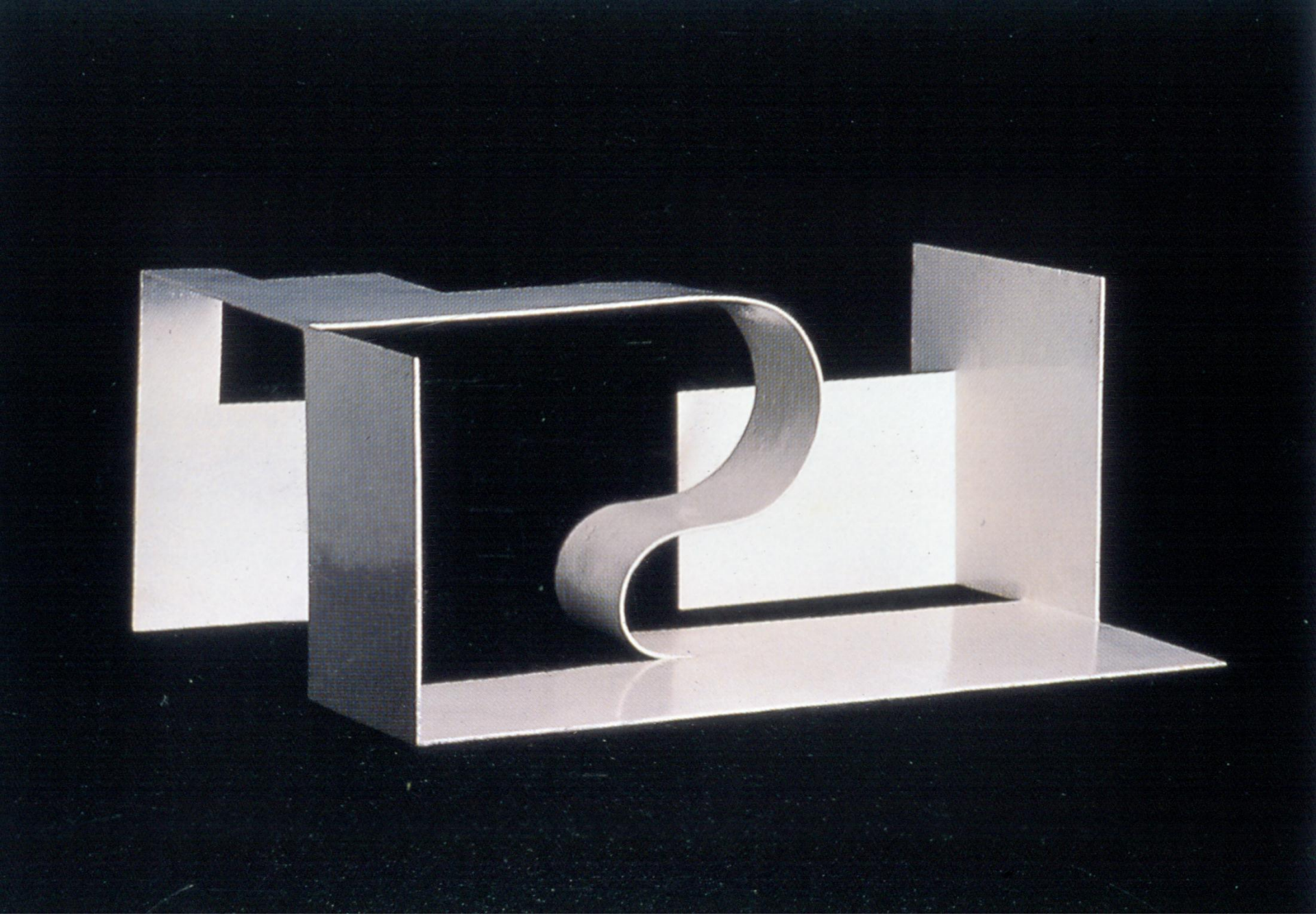

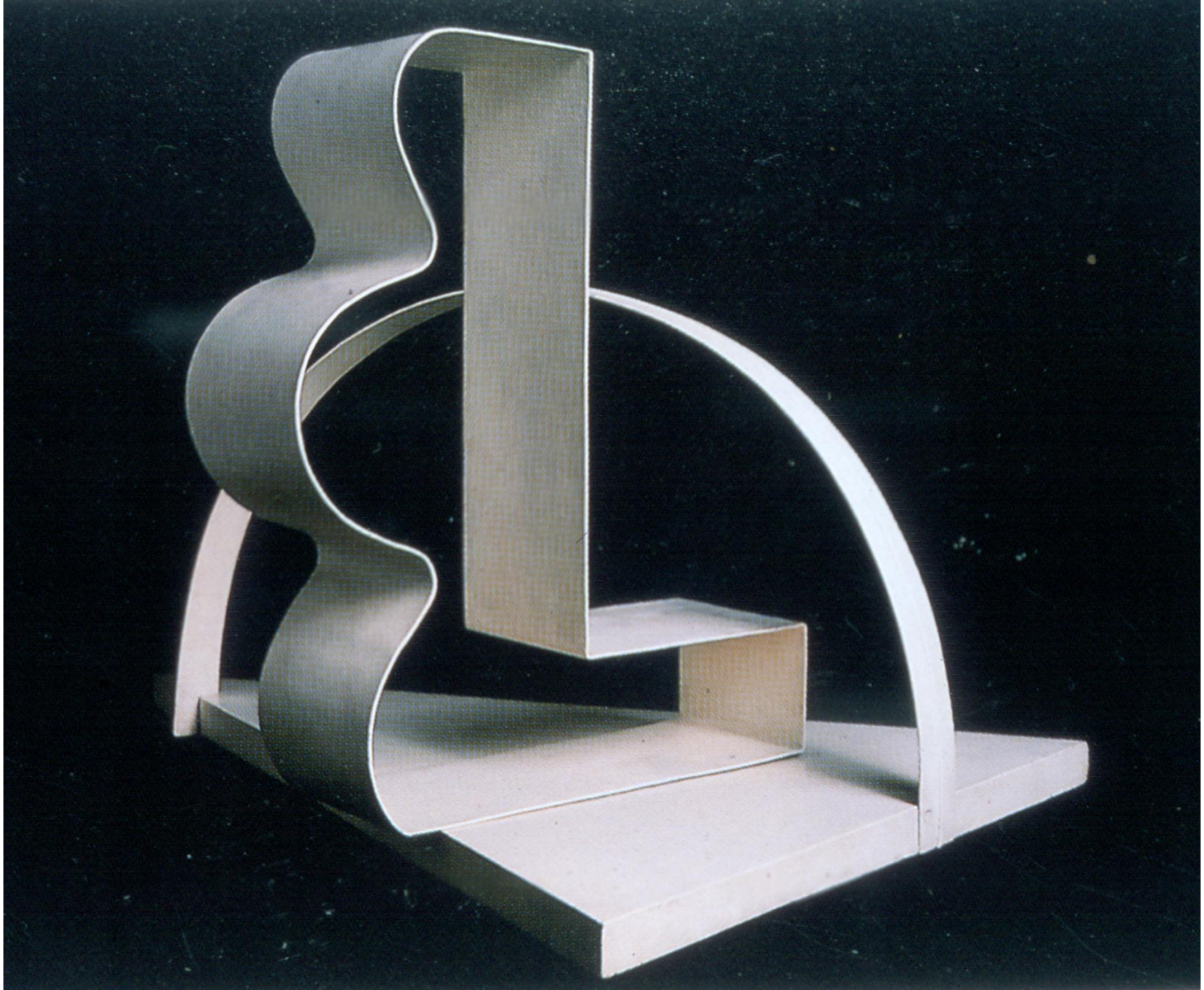

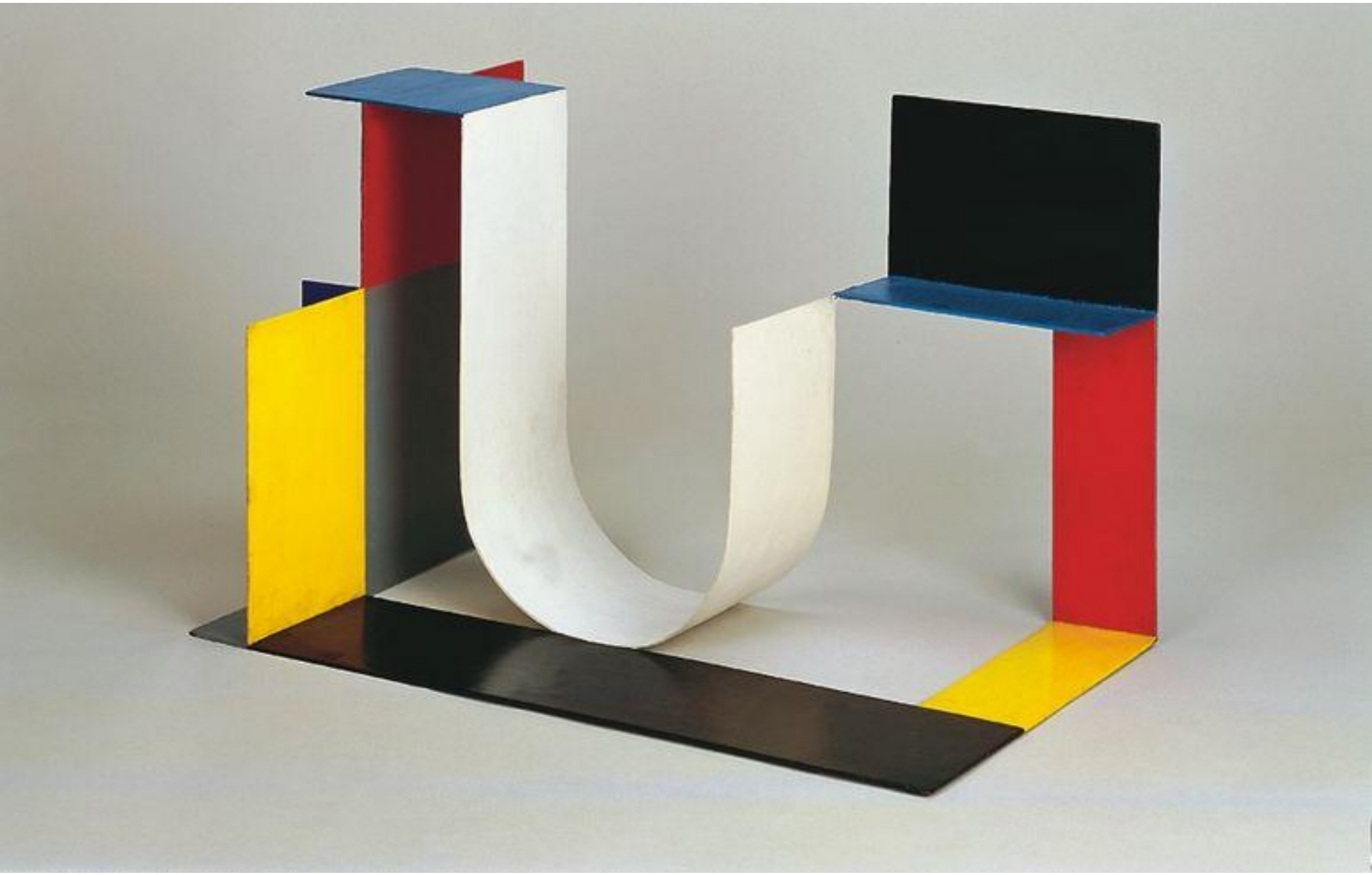

Una de les obres constructivistes de Katarzyna Kobro pintada amb colors vius

L’escultura abstracta (I)

Altres pioners de l’escultura abstracte

Constantin Brancusi

Juli González

Constantin Brancusi

Hobita, Romania, 1876
París, 1957

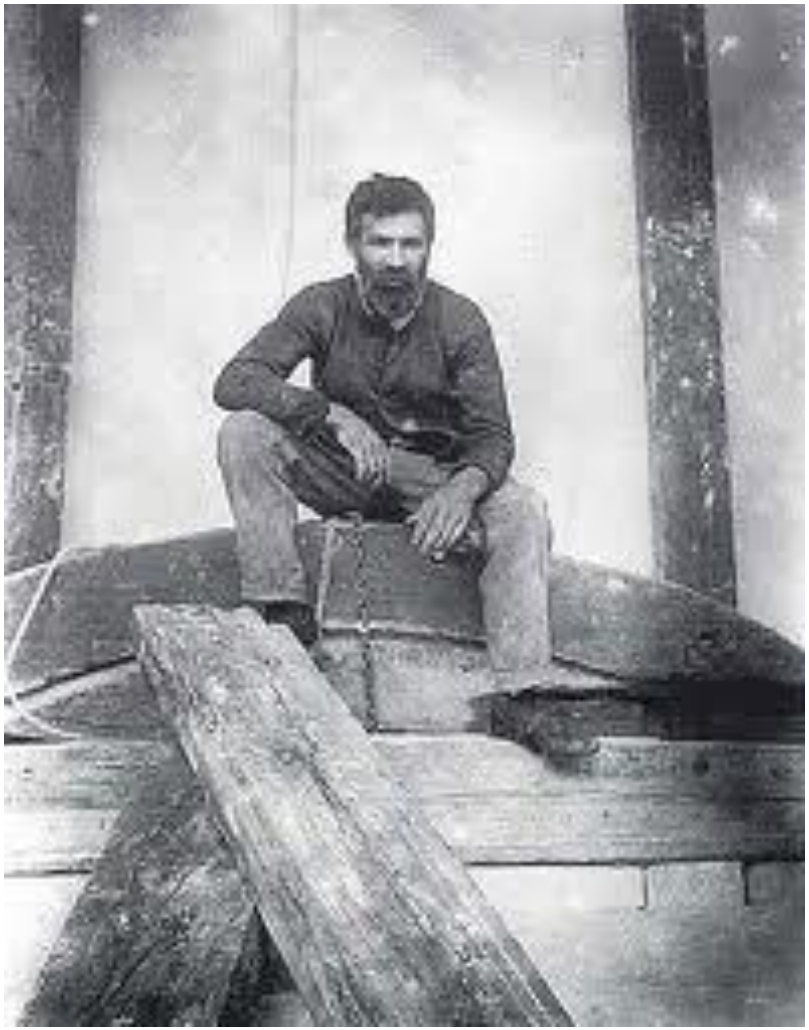

Constantin Brancusi és un dels pioners de l'escultura abstracta i un dels principals artistes del segle XX.

Després de realitzar els seus estudis artístics a Bucarest es va establir a París el 1904, on va passar fam i privacions durant molts anys.

La seva obra va anar evolucionant cap a una **radical eliminació dels detalls** que la va conduir gairebé a l'abstracció total.

Són conegudes les seves peculiars sèries d'escultures com ara la dels ***Ocells en l'espai***, els ***Nounats***, etc.

A la ciutat romanesa de Targu Jiu hi ha un conjunt escultòric seu format per la ***Taula del silenci***, la ***Porta del Petó*** i la ***Columna sense fi*** (considerada la seva obra mestra) que simbolitzen el procés de la vida de l'ésser humà.

Les formes dels “ocells a l’espai” arriben a un grau de simplificació i a una puresa formal tan extrema que ja plantegen de manera radical l’escultura abstracta. Compareu l’obra de l’esquerra amb la de la dreta per veure aquesta evolució.

Ocell en l'espai, 1923, marbre blanc, alçada = 128'9 cm, The Metropolitan Museum of Art, Nova York.

Musa endormiscada, 1910, bronze

El nounat, 1915, marbre blanc

El nounat, 1915-1920, bronze

En els temes dels caps i els “nounats”, de Brancusi, es pot observar molt clarament l’evolució cap a una simplificació formal cada cop més radical i abstracta.

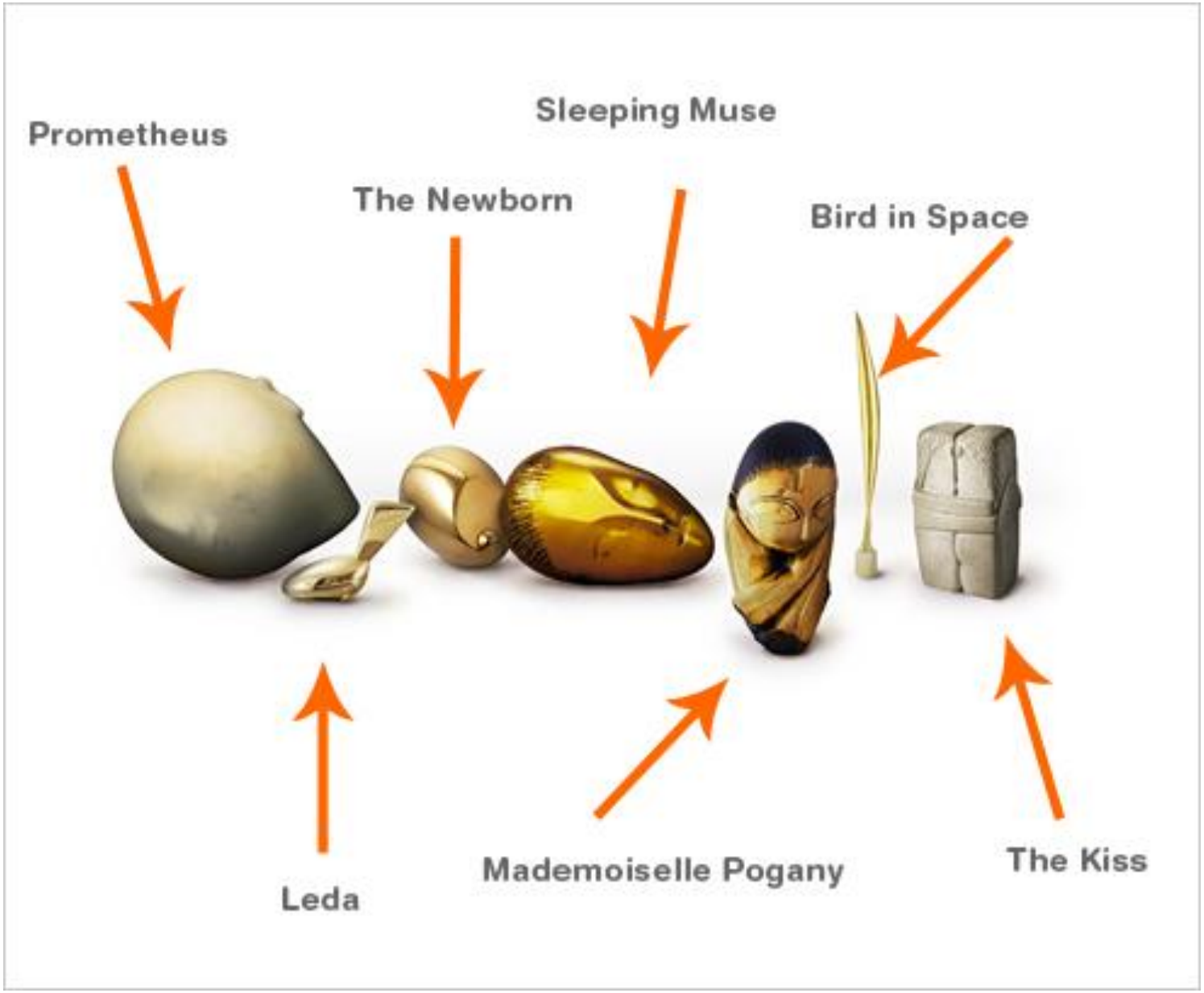

Tipologies de les principals sèries d’obres de Brancusi

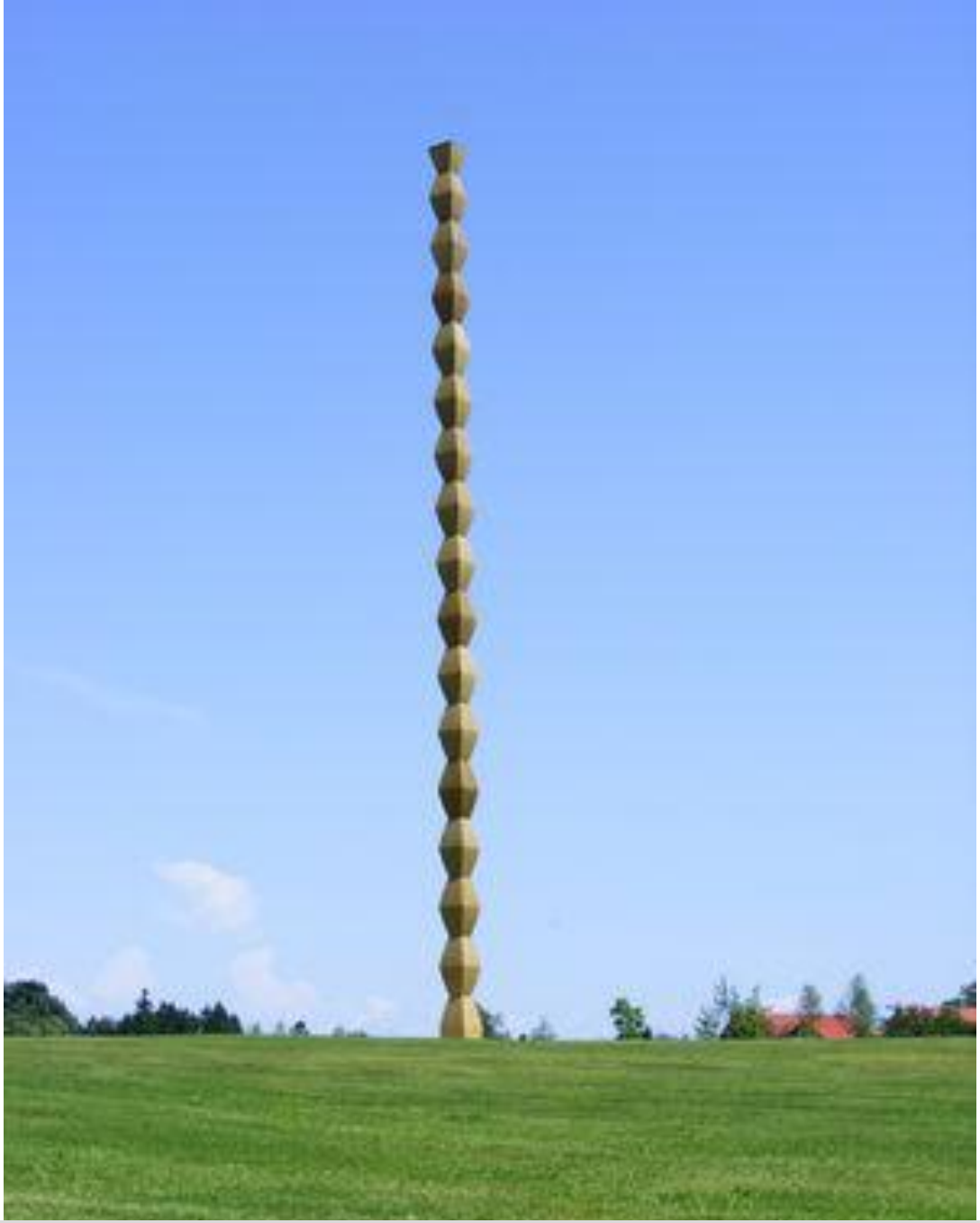

Columna sense fi, 1937-1938, acer, alçada = 30 m, Târgu-Jiu (Romania)

Observeu l’estructura i la col·locació dels mòduls de piràmide truncada enganxats per la base que formen la *Columna sense fi*.

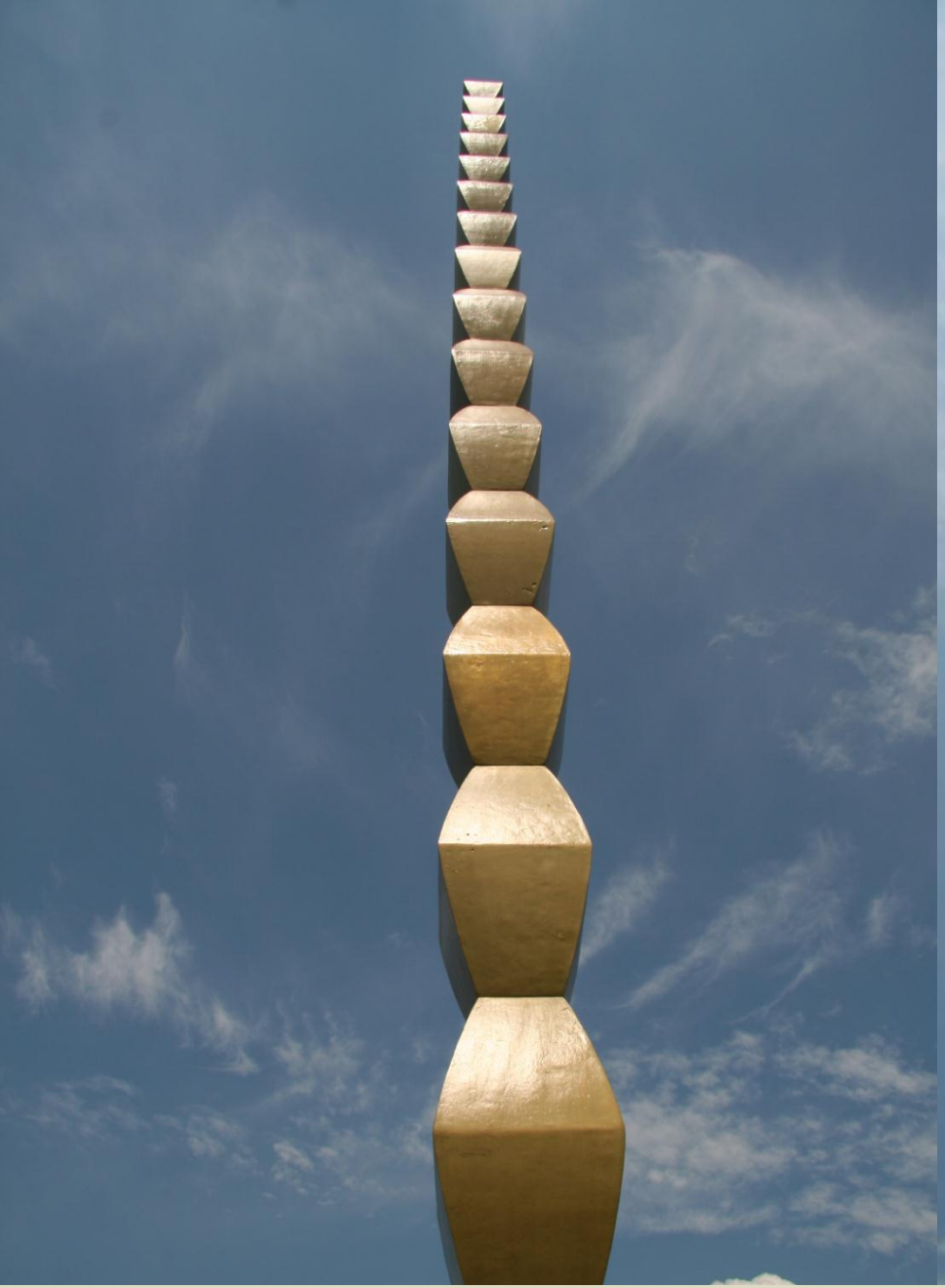

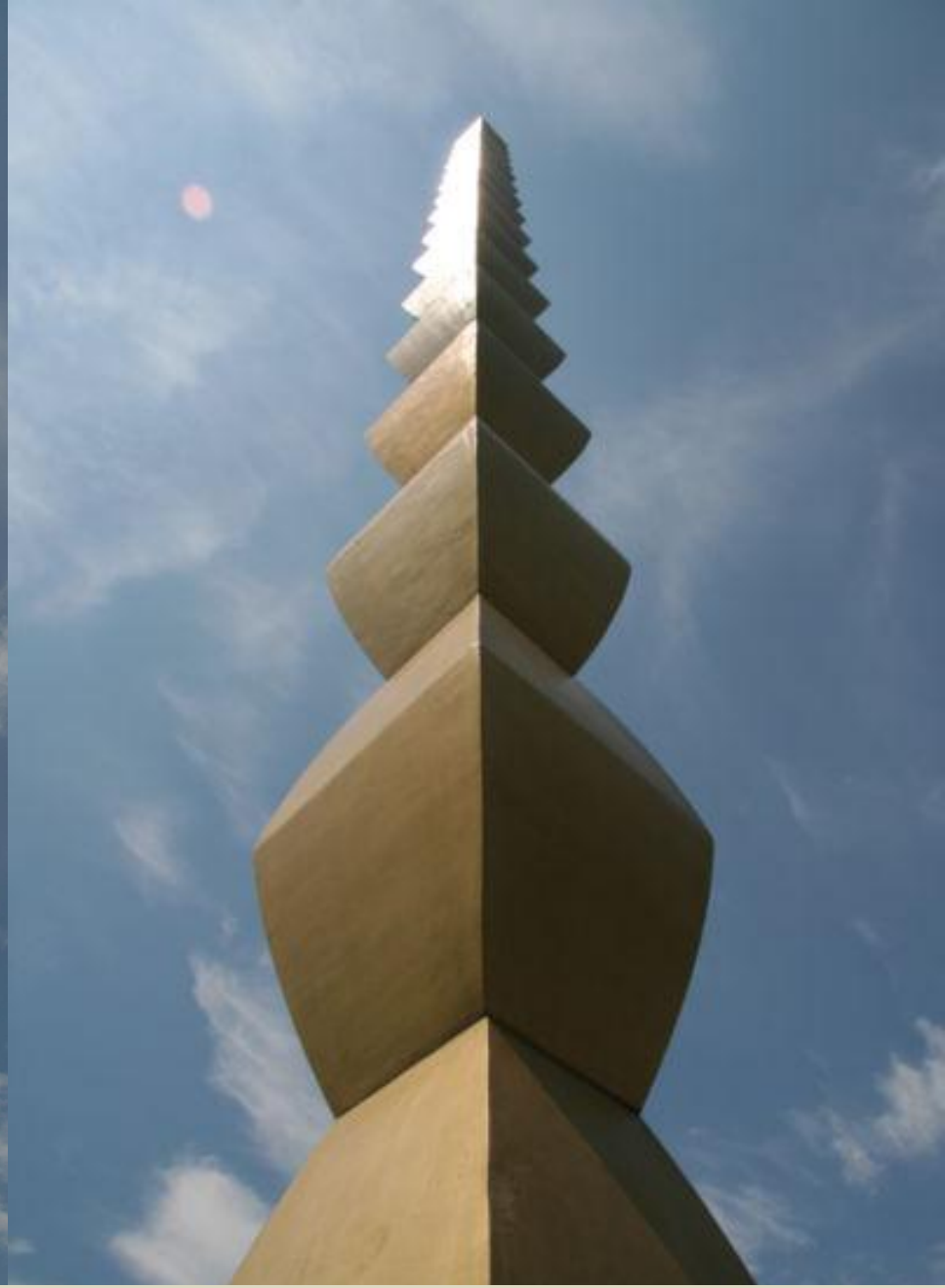

Observeu l’efecte visual de la perspectiva a través de la qual l’autor aconsegueix donar la sensació d’infinit per mitjà de la repetició, la contraposició i la juxtaposició de mòduls de piràmide truncada.

Juli González

Barcelona, 1876
Arceuil, París, 1942

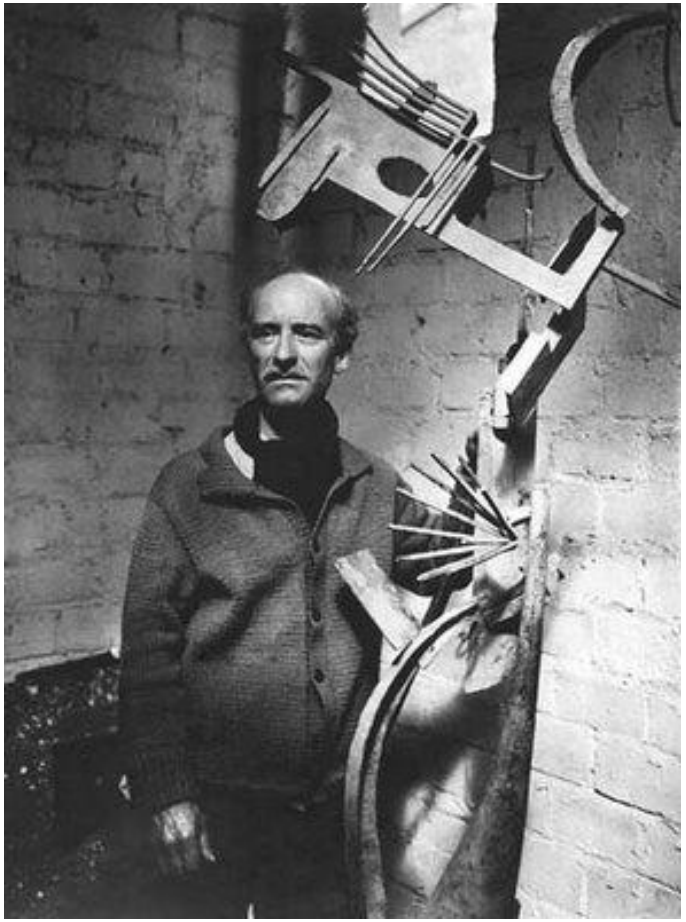

Escultor català pioner en l'ús del ferro com a material d'escultura. El 1900 es va traslladar a París on establí una llarga amistat amb Picasso, a qui va ensenyar les tècniques de l'escultura en ferro. Va destacar sobretot per la utilització del **ferro com a material** i de la **soldadura com a tècnica de treball**.

La seva obra figurativa més coneguda, la *Montserrat* (1937), és una peça naturalista i molt expressiva que mostra una dona amb una criatura als braços i que fa referència al patiment dels pobles català i espanyol durant la Guerra Civil.

Però les seves escultures més importants generalment són abstractes o gairebé abstractes, com ara les sèries d'*Homes-cactus*.

Juli González
Montserrat
1936-1937
Ferro forjat i soldat
165 x 47 x 47 cm
Stedelijk Museum
Amsterdam

La ***Montserrat*** davant del Pavelló de la República Espanyola a París, 1937.

La ***Montserrat*** és encara una escultura figurativa però l'art de González anirà evolucionant a través d'una particular influència del surrealisme fins arribar a una abstracció molt personal i característica.

Observeu els diversos graus d’abstracció que van assolint les escultures de González amb el pas del temps i degut als materials i a les tècniques utilitzades.

Màscara d'adolescent, cap a 1929-1930, bronze, 32,6 x 17,5 x 3 cm

Petit cap ajagut, cap a 1934-1936, bronze, MNAC

Cap davant del mirall
(Tête au miroir)
1934
bronze forjat
59,5 x 35 x 29,5 cm

Cap (Tête)
c. 1935
ferro forjat
46,4 x 43,2 x 21,6 cm

Dafne, cap a 1937, ferro soldat i forjat, 146 x 73 x 36 cm

Pequeña escultura de Espacio, abstracto. 1933-1934
Hierro forjado e hilo de hierro soldado
11 x 7,5 x 5 cm.
Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía

Dona amb mirall, cap a 1936-1937, bronze, 203,8 x 67 x 36 cm.

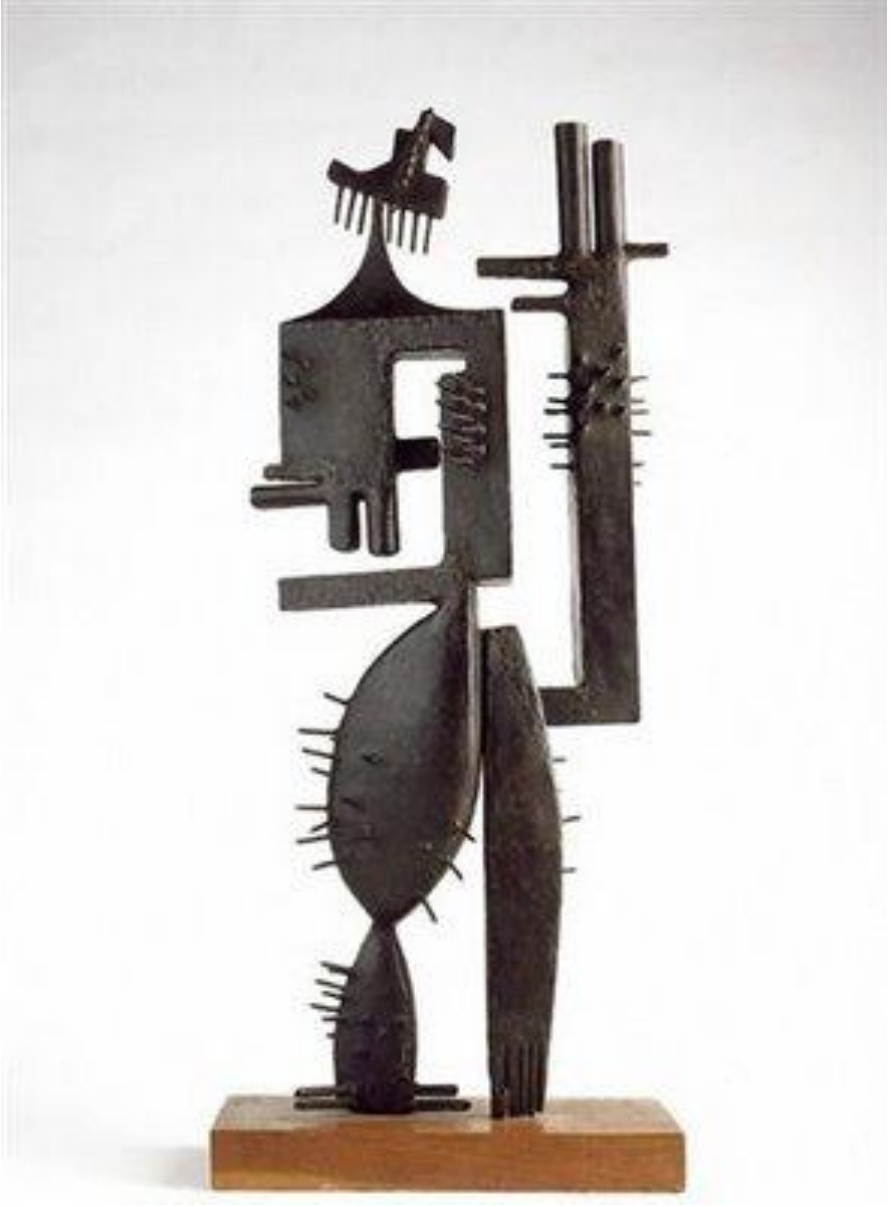

Juli González, ***Home cactus I***, 1939, ferro forjat i soldat, 65,5 x 27,5 x 15,5 cm

Juli González, ***Dona cactus*** o ***Home cactus II***, 1939-1940, ferro forjat i soldat.

Alexander Calder

Filadèlfia, 1898
Nova York, 1976

Escultor i pintor nord-americà. Des de jove ja sobresortia pel fet d'aconseguir donar la **sensació de moviment** amb un sol traç continu. D'aquí a les seves famoses escultures de filferro només hi havia una passa. El 1927 feia joguines mòbils i molt diverses figures d'animals, equilibristes, pallassos, etc, amb les que **feia sessions de circ** en el seu estudi. Durant els anys trenta es va fer famós tant a París com a Amèrica per les escultures de filferro i els retrats.

L'any 1931 Calder va fer la primera construcció mòbil abstracta i **30 d'aquestes construccions** van ser presentades a la **Galeria Vignon de París l'any 1932**. Marcel Duchamp les va batejar amb el nom de ***"mobiles"*** (mòbils) i Hans Arp va suggerir el mateix any el mot ***"stabiles"*** (estables) per a les peces que no es movien.

Diversos exemples de mòbils d'Alexander Calder dels anys trenta

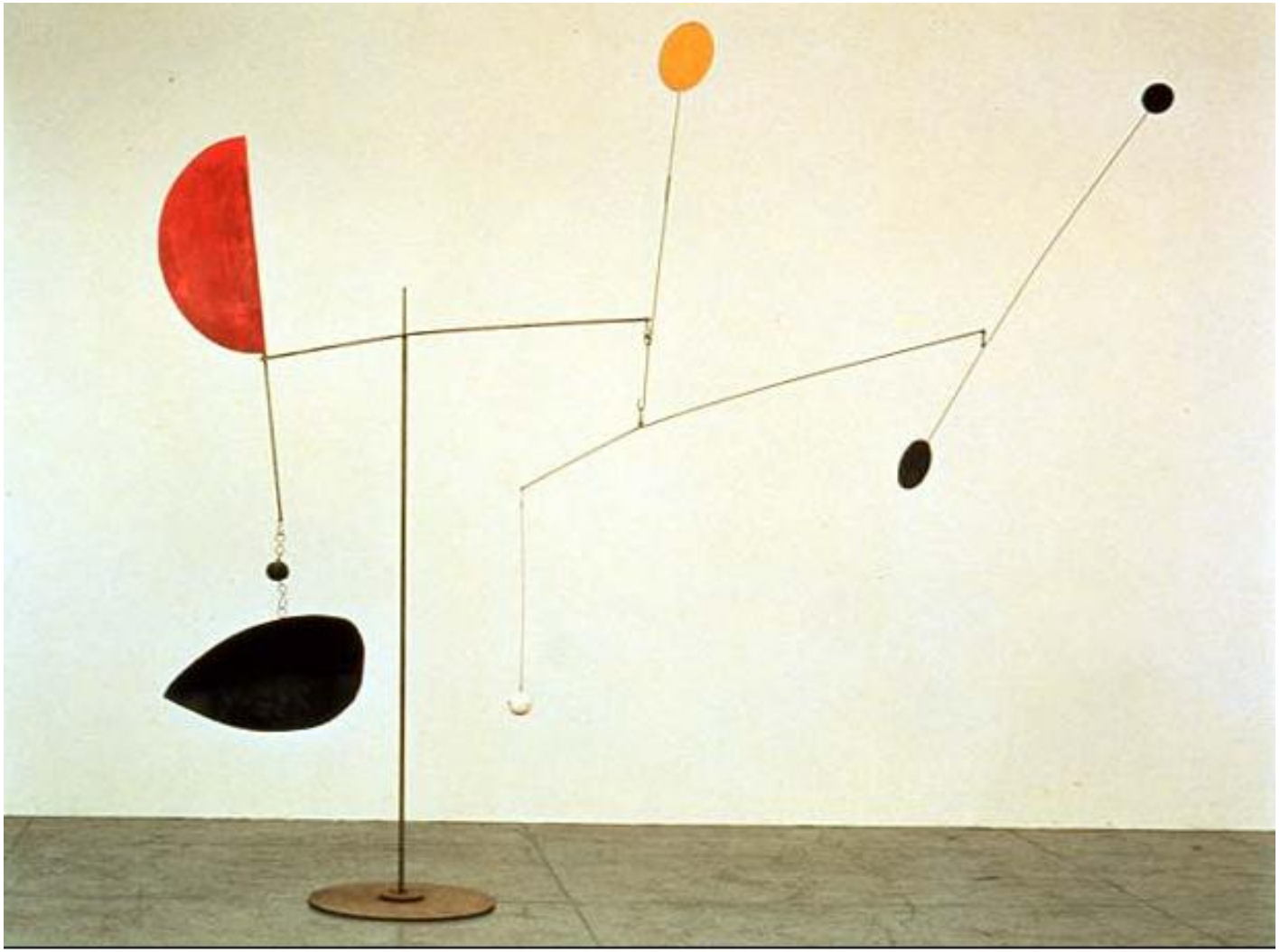

Alexander Calder (36 años) - Pez de acero (1934)

Alexander Calder***; Peix d'acer***, 1934; metall, cable, plom i pintura; 292 x 348 x 304 cm; col·lecció privada

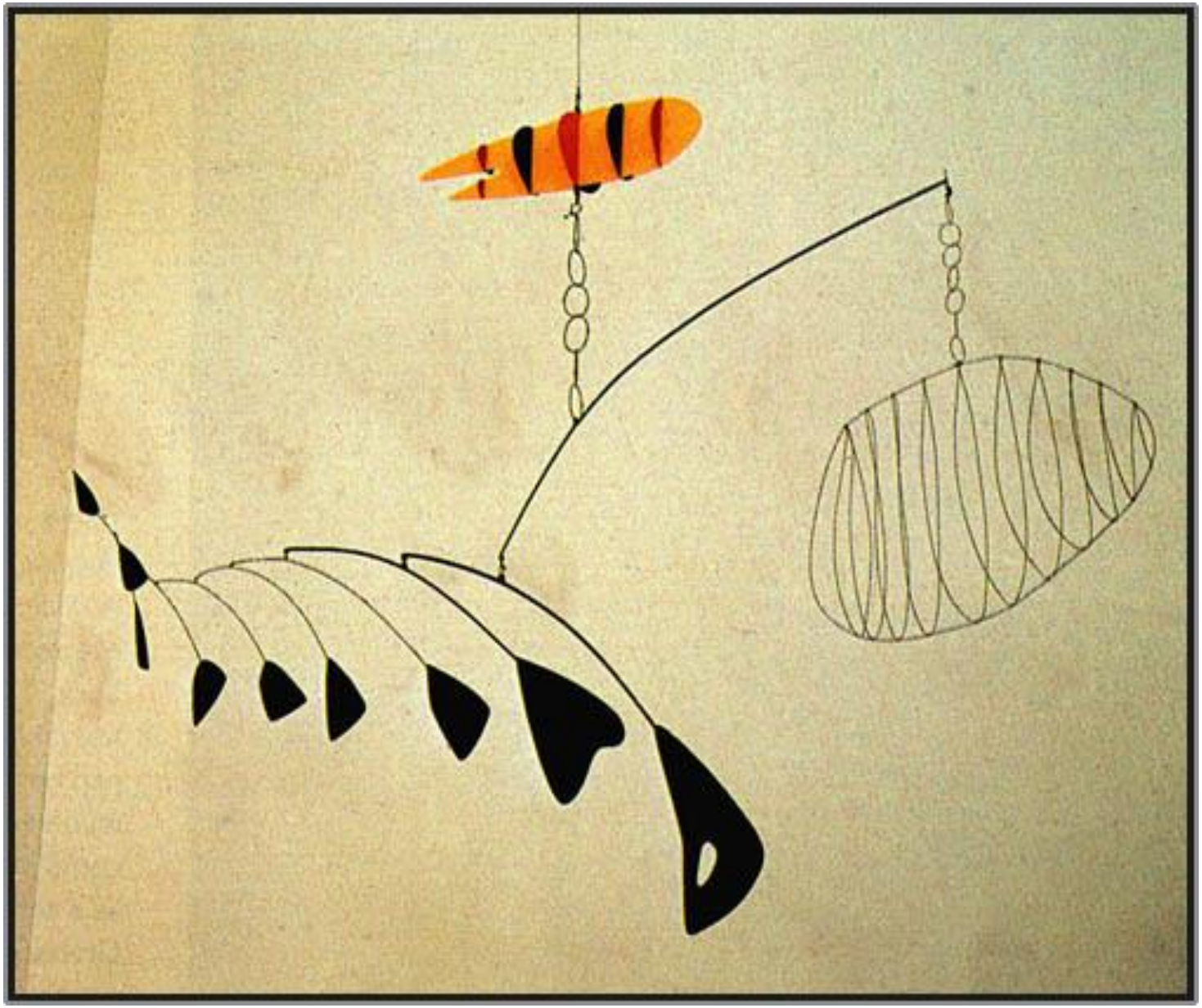

Alexander Calder; ***Llagosta, nansa i cua de peix***, 1939

Guerra civil espanyola
1936 - 1939

Segona Guerra Mundial
1939 - 1945

© Abel Figueres i Milà
www.abelfigueres.cat